

BANKA VE

EKONOMİK 5 YORUMLAR

AYLIK DERGI
YIL : 37
MAYIS 2000
•
1.500.000 LIRA

- 2000 - 2002 DÖNEMİ STAND-BY PROGRAMI'NIN TÜRKİYE EKONOMİSİ HEDEFLERİ - POLİTİKALARI
- ÇEVREYİ KORUYUCU VE VERGİ SİSTEMİNİ DÜZELTİCİ BİR ARAÇ: ÇEVRE VERGİSİ

Temizlik Marathon'un işi!

Marathonlar, işyerinin vazgeçilmez elemanları:
**Tuvalet kâğıtları, havlular, peçeteler,
muayene masa örtüsü, endüstriyel havlu,
klozet kapak örtüsü, bardak altlığı...**

Hepsi de temizliğin, sağlıklı ve kaliteli hizmetin
ayrılmaz birer parçası. Marathonlar işyerinin,
işini bilenlerin ideal temizlik kâğıtları!

Üstün kaliteli ve ekonomik Marathonlarla siz de
işinizi kolaylaştırın...

MARATHON

İlleczacıbaşı | FORT JAMES
İpek Kağıt

İrişim Pazarlama A.Ş. İpek Kağıt'ın tüm Türkiye'de tek yetkili satıcısıdır.

dana
(0322) 228 65 20

Ankara
(0312) 468 94 68

Antalya
(0242) 323 78 54

Bursa
(0224) 232 00 40

İstanbul
(0212) 212 86 17

İzmir
(0232) 232 51 76

Samsun
(0362) 435 47 41

BANKA VE EKONOMİK YORUMLAR

MAYIS 2000 • YIL: 37 • SAYI: 5 • 1.500.000 LİRA (KDV DAHİL)

Ekonomik ve Sosyal Yayınlar A.Ş. Adına
İmtiyaz Sahibi

BÜLEND ÇORAPÇI

Yazı İşleri Müdürü
DR. ÖZTİN AKGÜÇ

Danışma Kurulu Başkanı
ŞİNASI ÇELİKKOL

Danışma Kurulu

Prof. Dr. Asaf Savaş Akat • Dr. Öztin Akgüç • Prof. Dr. Erdoğan Alkin • Prof. Dr. Güven Alpay • Dr. Orhan Altan • Tefik Altınok • Prof. Dr. Mustafa A. Aysan • Prof. Dr. Omer Faruk Batirel • Dr. Metin Berk • Prof. Dr. Ünal Bozkurt • Prof. Dr. Kenan Bulutoğlu • Prof. Dr. Nasuh Bursalı • Yavuz Canevi • Ege Cansu • Haluk Ceyhan • Mehmet Gün Çalka • Özer U. Çiller • Bülend Çorapçı • Ahmet Demirel • Zeki Doşluoğlu • Necdet Durakbaşı • Prof. Dr. Aydın Dündar • Gazi Erçel • Kaya Erdem • Tarhan Erdem • Oktay Ersoy • Prof. Dr. Cümhur Ferman • Prof. Dr. Atilla Gönenli • Prof. Dr. Emre Gömensay • Doç. Dr. Seyfettin Gürsel • Prof. Dr. Zeyyat Hatiboğlu • Erhan Işıl • Prof. Dr. Haluk A. Kabaaloğlu • Prof. Dr. Muh. Kemal Kafalı • Adnan Başer Kalaçoğlu • Y. Doç. Dr. Ahmet S. Kalın • A. Nazif Keyman • Prof. Dr. Yıldırım Kılıç • Prof. Dr. Tamer Koçel • Kemal Kurdaş • Prof. Dr. Kemal Kurtuluş • Prof. Dr. Erol Mansalı • Prof. Dr. Orhan Morgül • Prof. Dr. Erdoğan Moroğlu • Ziya Nemoğlu • Ergün Neng • Alp Orçun • Rahmi Önen • Prof. Dr. İsmail Öztaşlan • M. Celâlettin Özgen • Ertan Özgür • Tunçay Özlühan • Selâhattin Özmen • Ertuğrul İhsan Özel • Prof. Dr. Ergün Örsünay • Prof. Dr. Merih Paşa • Prof. Dr. Reha Poyraz • Prof. Dr. Dündar Sağlam • Halit Soydan • Prof. Dr. Mehmet Şükrü Tekbaş • Osman N. Torun • Fikret M. Tuncer • Nezir Tunçşaper • Prof. Dr. Gül G. Turan • Doç. Dr. Şeref Türen • Prof. Dr. T. Güngör Uras • İbrahim Ülken • Dr. Cüneyt Ülkever • A. Doğan Yalın • Mehmed Tarih Yaşa • Doç. Dr. Göksel Yücel • Prof. Dr. Ahmet Yüksel

Yazı Kurulu

Dr. Öztin Akgüç • Doç. Dr. Seyfettin Gürsel • Prof. Dr. Merih Paşa • Prof. Dr. Dündar Sağlam • Prof. Dr. T. Güngör Uras

Genel Yayın Yönetmeni
MUSTAFA BARIŞ

BU SAYIDA

Ekonomik Göstergeler (İç)	2
Yrd. Doç. Dr. Seyhun Doğan 2000-2002 Dönemi Stand-by Program'ının Türkiye Ekonomisi Hedefleri - Politikaları	3
Mustafa Barış Sermaye Piyasası	25
Banka ve Ekonomik Yorumlar Dergisi Bankacılık Sektöründen Haberler	33
Yardımcı Doç. Dr. İhsan Günaydın Çevreyi Korumucu ve Vergi Sistemini Düzeltilici Bir Araç: Çevre Vergisi	41
Ekonomik Göstergeler (Dış)	63
Abone Formu	64

Ekonomik Göstergeler (İç)

Mayıs / 2000

	1996	1997	1998	1999		2000
				Kasım	Aralık	Ocak
T.C. MERKEZ BANKASI						
Döviz ve Altın Mevcudu (milyon \$)	-	19475 0	20723 0	23568 0	24233 0	24160 0
Banknot Miktarı (milyar TL)	-	750878 0	1328542 0	1825613 0	2390748 0	2123 7(*)
T.C. Merkez Bankası İç Kredileri (milyar TL)	-	346408 0	9098 0	9613 0	9826 0	10 6(*)
Hazineye Kısa Vadeli Avans (milyar TL)	-	337623 0	-	-	-	-
BANKALAR (milyar TL)						
Toplam TL Mevduat	3294383.7	6625325.0	24185291.0	-	-	-
Ticari Kuruluşlar Mevduatı	474632 3	950426 0	2114790 0	-	-	-
Tasarruf Mevduatı	1733118 2	3193612 0	6427369 0	-	-	-
Vadesiz Tasarruf Mevduatı	133919 9	233887 0	326405 0	-	-	-
Vadeli Tasarruf Mevduatı	1599198 3	2959725 0	6100964 0	-	-	-
Mevduat Sertifikası	11207 6	159 0	15 0	-	-	-
Resmî Kuruluş Mevduatı	165741 0	221416 0	364966 0	-	-	-
Bankalar Mevduatı	485498 2	1241192 0	2410724 0	-	-	-
Diğer Kuruluşlar Mevduatı	424186 2	970491 0	2037881 0	-	-	-
Döviz Tevdiatı	2851132 0	5920236 0	10783777 0	-	-	-
Toplam Krediler	3860069.8	8811893 0	14122355 0	-	-	-
Tarım	668826 0	1504492 0	1170731 0	-	-	-
İhtisas Kredileri	351902 0	668676 0	-	-	-	-
Mesleki (Küçük Esnaf ve Sanatkar)	72522 0	140062 0	211324 0	-	-	-
Gayrimenkul	77380 0	127097 0	311220 0	-	-	-
Denizcilik	4732 0	13259 0	21491 0	-	-	-
Turizm	11770 0	15958 0	25789 0	-	-	-
Diğer İhtisas Krediler	74766 0	187063 0	304221 0	-	-	-
Ticari, Sınai, Sair	2598171 3	6155286 0	2044776 0	-	-	-
PARA ARZI (milyar TL)	-	1378604 0	2284174 0	3592082 0	4931262 0	4550 0(*)
FIYATLAR (DİE, 1987 = 100, 1994 = 100)						
Toplam Eşya Fiyatları İndeksi (Genel)	-	787.7	1215.1	1852.7	1979.5	2094.0
Tarım (Genel)	-	951.2	1635.4	2089.8	2126.3	2295.2
İmalat Sanayii (Genel)	-	743.5	1093.8	1776.8	1932.9	2031.1
Tüketici Fiyatları (Türkiye)	-	857.5	1488.1	2318.7	2456.6	2575.9
Tüketici Fiyatları (İstanbul)	-	875.1	1490.5	2374.0	2521.0	2647.8
DIŞ ÖDEMELER (milyon \$)						
Dışalım (CİF)	-	48559 0	45921 0	35893 2	4069 5	3223 3
Deşalım (FOB)	-	26261 0	26881 0	23703 7	2683 3	1993 4
İşçi Dövizleri	-	4197 0	5356 0	4138 0	4529 0	375 0

Notlar: (1) TCMB altın ve döviz mevcuduna, altın stokunun yeniden değerlendirilmesinden doğan değer artışları dahildir. (2) TCMB kredilerine, borç tahkikleri (konsolide edilen krediler) dahil değildir. (3) Para arzı (M₁) dar tanımıdır. (4) Fiyatlar, Ocak/1996'dan itibaren +1994=100- olarak verilmektedir. (5) Dışalım, deşalım rakamları Şubat/1996, işçi dövizleri Ocak/1996 itibarıyla'dır.

(*) 2000 yılı Ocak ayı Banknot Miktarı, T.C. Merkez Bankası İç Kredileri ve Para Arzı Trilyon TL'dir.

Görüşler

Yrd. Doç. Dr. Seyhun Doğan

İstanbul Üniversitesi, İktisat Fakültesi, İktisat Bölümü Öğretim Üyesi

2000-2002 Dönemi Stand-by Programı'nın Türkiye Ekonomisi Hedefleri-Politikaları

Giriş

Yakın İzleme Anlaşması, 2000-2002 dönemini kapsayan Stand-by Programı öncesinde ekonomiyi belirli hedefler doğrultusunda düzenleyici önlemler içermiştir. 1998 Haziran ayı sonunda IMF ile imzalanarak uygulamaya konulan Yakın İzleme Programı (Staff Monitored Program) ; kamu finansmanının güçlendirilmesi, destekleyici ve iyi koordine edilen para politikasının izlenmesini ve yapısal sorunların çözümü yoluyla enflasyonun kalıcı bir biçimde düşürülmesini amaçlamıştır.

Fon kaynaklı olmayan Yakın İzleme Programı'nın uygulamaları, IMF tarafından birçok açıdan başarılı bulunmuştur. Özellikle enflasyonun 1999 yılı Nisan ayında durağanlaşması, rezervlerin istikrarlı bir seviyede tutulması, bütçe temel dengesinin güçlendirilmesi, uluslararası tahvil piyasalarından tekrar borçlanmanın sağlanması, olumlu ekonomik gelişmeler olmuştur.

IMF ile Türk yetkililer arasında Haziran 1999'da 4.Madde Olağan Konsültasyon Görüşmeleri sonucunda da Türkiye'nin Stand-by Anlaşması isteği olumlu karşılanmıştır. Yoğun görüşmelerin ardından, 22 Aralık

1999'da Stand-by Anlaşması IMF tarafından onaylanmıştır.

Öncelikli hedefi enflasyonla mücadeleye olan Stand-by Programı, 2000-2002 döneminde Türkiye'nin uygulayacağı makro ekonomik politikaları nihai hale getirmiştir. Bu kapsamda Program, istikrar politikalarının yanı sıra, kamu mali kesimindeki yapısal reformların gerçekleştirilmesini öngörmüştür.

1– Türkiye Ekonomisi'nin 1999 Yılı Performansı

1998 Haziran ayı sonunda IMF ile imzalanan Yakın İzleme Anlaşması, 2000 yılı başında IMF ile uygulamaya konulan Stand-by Programı'na kadar köprü görevini üstlenmiştir⁽¹⁾. 1998 yılının ikinci yarısına ve 1999 yılına ilişkin ekonomik hedeflerin belirlendiği Yakın İzleme Programı'nın öncelikli hedefi enflasyonla mücadele olmuştur. Yakın İzleme Programı çerçevesinde; konsolide bütçe gelirleri, harcamaları ve temel fazlası ile birlikte Merkez Bankası'nın net iç varlıklarına ilişkin olarak, üçer aylık rakamsal hedefler belirlenmiştir. Programın uygulanması sonucunda (TABLO 1) ;

– Enflasyon, 1999 yılı Nisan ayından itibaren durağanlaşmış ve 1999 yılı sonunda 12 aylık ortalamalara göre TEFE % 53.1; TÜFE % 64.9 olarak gerçekleşmiştir. Böylece Program'ın % 55 olarak belirlenen TÜFE hedefine ulaşamamıştır. 1999 yılı

enflasyonu ise TEFE için % 62.9; TÜFE için % 68.8 olmuştur.

– 1999 yılı sonu itibarıyla 1.700 trilyon TL. olarak öngörülen (GSMH'nin % 3.8'i) konsolide bütçe faiz dışı fazlası, Ocak-Kasım dönemi itibarıyla 2.086 trilyon TL. olarak gerçekleşmiştir.

– 1999 yılı sonunda -1.100 trilyon TL. olarak hedeflenen Merkez Bankası Net İç Varlıkları, Kasım ayı sonu itibarıyla -1.407,5 olarak gerçekleşmiştir. 1999 yılında Global Kriz'in ve Marmara Bölgesi'nde meydana gelen deprem felaketinin olumsuz etkilerine maruz kalan Türkiye ekonomisinin, diğer performans göstergeleri şu şekilde gerçekleşmiştir⁽²⁾:

– Türkiye ekonomisi 1999 yılının ilk dokuz ayında % -6.1 oranında küçülmüştür (TABLO 2). Sektörel büyüme hızındaki gerilemeler ise, tarımda % -5.1; sanayide % -5.7 (imalat sanayiinde % -6.4), hizmetlerde ise % -5.2 oranında gerçekleşmiştir. GSMH yılın üçüncü çeyreğinde % -6.6 oranında (sanayi % -8.3; imalat sanayii % -9.2; tarım % -3.8; hizmetler % -8.9) daralmıştır. İmalat sanayii, inşaat ve ticaret sektörlerindeki büyük daralmalar GSMH'deki düşüşte önemli rol oynamıştır.

– 1999 yılının ikinci çeyreğinde % 0.8 oranında artan sanayi üretimi, yılın üçüncü çeyreğinde % 6.7, Ocak-Eylül döneminde ise % 4.8 oranında gerilemiştir. 1999 yılının üçüncü çeyreğinde imalat sanayiindeki

azalma % 7.3 oranında olmuştur. En yüksek üretim gerilemeleri taşıt araçları, makina-teçhizat ve tekstil sektörlerinde yaşanmıştır.

Sanayi üretim endeksinde 1999 Ocak-Temmuz döneminde % 4.7 oranında gerçekleşen düşüş hızı, Ağustos-Ekim döneminde deprem felaketinin de etkisiyle % 10.2'ye çıkmıştır.

Ocak-Ekim dönemi itibarıyla sanayi üretimindeki azalma ise % 6.5 oranında gerçekleşmiştir.

- 1999 yılının üçüncü çeyreğinde özel tüketim harcamalarında % 2.9; özel sabit sermaye yatırımlarında % 13.1 oranındaki azalmaların yanında, kamu sabit sermaye yatırımları (% -8.0) ve mal-hizmet ihracatının

Tablo 1

Yakın İzleme Programı (Staff Monitored Program)'nın 1999 Yılı İkinci Yarısında Temel Göstergeleri (Trilyon TL)

	1999			
	Eylül		Aralık	
	H	G	H	G
Mali Göstergeler				
Toplam Gelir	12.700	12.606	18.700	16.845 (*)
Toplam Faiz Dışı Harcamalar	11.800	11.602	17.000	14.759 (*)
Faiz Dışı Fazla (Özelleştirme Gelirleri Hariç)	900	1.004	1.700	2.086 (*)
Parasal Göstergeler				
Merkez Bankası'nın Net İç Varlıkları	-1.000	-1.400,5	-1.100	-1.407,5(*)
Diğer Göstergeler				
TEFE (12 Aylık Değişim %)	-	55.4	50-55	53.1
TÜFE (12 Aylık Değişim %)	-	64.3	55	64.9

(*) Ocak-Kasım H : Hedef G: Gerçekleşme

Kaynak : www.treasury.gov.tr/imf.htm,08.07.1999.

www.muhasabat.gov.tr/mbulten/T2-3-3.htm,30.12.1999.

www.die.gov.tr/TURKISH/SONIST/TOPTAN/top0120.htm,04.01.2000.

www.die.gov.tr/TURKISH/SONIST/TUKETICI/tuk0120.htm,04.01.2000.

DPT, Konjonktür Değerlendirme Raporu, Aralık 1999.

daki önemli düşüşler bu dönemde GSYİH'de yaşanan daralmada belirleyici olmuştur.

– 1999 yılının ikinci çeyreğinde ihracatta gözlenen daralma süreci üçüncü çeyrekte yavaşlamıştır. İthalattaki daralma 1999'un ilk üç ayında % 29.5; ikinci üç ayda % 14.5 ve üçüncü üç ayda % 9.1 olarak gerçekleşmiştir. Dış ticaret açığı ilk dokuz ayda 9.9 milyar Dolar olurken, cari işlemler dengesi yaklaşık 600 milyon Dolar açık vermiştir.

– 1998 yılı sonu itibarıyla 19.7 milyar Dolar seviyesinde gerçekleşen Merkez Bankası Uluslararası Rezervleri, 1999 Kasım ayı sonunda 22.6 milyar Dolara çıkmıştır.

– 1999 Kasım ayı itibarıyla emisyon hacmi ve rezerv parada 1998 yılı sonuna göre artış hızı sırasıyla % 52.7 ve % 72.5 olurken; M1,M2 ve M2Y para arzları reel olarak artmıştır.

– Deprem felaketinden sonra artarak % 116.5'e yükselen iç borçlanma faiz oranı 1999 Kasım ayında % 96.4'e gerilemiştir. İç borç stokundaki artış devam ederek, Kasım ayı sonunda 22.7 katrilyon TL.'ye ulaşmıştır. - (1 \$ + 1.5 DM, 1987=100) bazlı reel kur endeksine göre Türk Lirası, Kasım ayında reel olarak % 0.1 oranında değer kazanmıştır. 1999 Kasım ayı itibarıyla reel kur endeksi 1998 yılı sonu düzeyinin % 0.7; 1998 Kasım ayı düzeyinin ise % 2.3 altında seyretmiştir.

– Dış borç stoku 1999 Kasım ayında da 100 milyar Dolarlık seviyesini korumuştur.

2– 2000-2002 Dönemi Stand-by Programı'nın Hedefleri-Politikaları

Haziran 1999'da "4.Madde Olağan Konsültasyon Görüşmeleri" için Türkiye'ye gelen IMF heyeti ile Türk yetkililer arasında yapılan görüşmeler sonucunda Fon destekli bir ekonomik programın çerçevesi üzerinde anlaşmaya varılmıştır. 1999 yılının ilk dört ayında Türkiye'nin ekonomik gelişmesini olumlu bulduğunu açıklayan IMF, Türkiye'nin Stand-by Anlaşması yapılması talebini olumlu karşılamıştır. Kasım ayı içinde IMF ile Niyet Mektubu taslağı üzerinde yapılan görüşmelerin ardından, 2000-2002 yıllarını kapsayacak üç yıllık bir stand-by anlaşması yapılması kararlaştırılmıştır. Hükümetin IMF'ye sunduğu ve kabul gördüğü Niyet Mektubu'na göre özellikle⁽³⁾,

– Merkez Bankası tarafından açıklanan "para ve kur politikaları"na sıkı sıkıya uyulması,

– Kamu harcamalarının kısılması,

– Özelleştirmeye hız verilmesi,

– Kamu mali kesimindeki yapısal reformlar kapsamında, öncelikle tarım, sosyal güvenlik, kamu mali yönetimi ve şeffaflık, vergi politikaları ve idaresi, bankacılık reformlarının gerçekleştirilmesi, öngörülmüştür. Bu

gelişmeler uluslararası kredi derecelendirme (rating) kuruluşları üzerinde olumlu etkide bulunmuştur. Bu kuruluşlardan biri olan Moody's Kasım ayı sonunda Türkiye'nin kredi notunu değiştirmeyen, ekonomik görünümünü "durağan" dan "olumlu" ya dönüştürmüştür. Daha sonra Standard and Poor's da Türkiye'nin "durağan" olan uzun vadeli kredi notu görünümünü "olumlu" ya çevirmiştir. Türkiye'nin "B" olan döviz cinsinden kısa ve uzun vadeli kredi notlarını değiştirmeyerek, aynı şekilde teyit etmiştir. 20 Aralık'ta stand-by çerçevesinde IMF'nin mali desteğinin boyutu da belirginleşmiştir. IMF'den gelecek

kredi tutarı (500 milyon Dolarlık deprem yardımı hariç), 4 milyar Dolar (2.892 milyon SDR) olarak belirlenmiştir (TABLO 3). IMF kredisinin Türkiye'ye üçer aylık dilimlerle verilmesi öngörülmüştür. Ayrıca IMF tarafından, ilk etapta acil olarak 300 milyon Dolar (221.7 milyon SDR)'in verilmesi uygun görülmüştür⁽⁴⁾. Uzun süren görüşmelerin ardından Stand-by Anlaşması, 22 Aralık 1999'da IMF tarafından onaylanmıştır. 2000-2002 dönemini kapsayan Stand-by Anlaşması'nın temel amacı şu şekilde belirginleşmiştir⁽⁵⁾:

– Tüketici enflasyonunu 2000 yılı sonunda % 25'e, 2001 yılı sonunda

Tablo 2
Türkiye'nin 1999 Yılı Temel Ekonomik Büyüklükleri

	1999 T	1999 G
GSMH (Trilyon TL)	83.124	55.080 (*)
GSMH Büyüme Oranı	-2.0	-6.1 (*)
TEFE Ortalama (%)	52.2	53.1
TEFE Yıl Sonu (%)	57.0	62.9
TÜFE Ortalama (%)	63.9	64.9
TÜFE Yıl Sonu (%)	64.0	68.8
Ortalama Dolar Kuru	415.705	533.168 (**)
İhracat (Milyon Dolar)	26.000	18.600 (*)
İthalat (Milyon Dolar)	40.200	28.500 (*)
Dış Ticaret Dengesi (Milyon Dolar)	-14.200	-9.900 (*)
Cari İşlemler Dengesi (Milyon Dolar)	-1.005	-600 (*)
Bütçe Açığı/GSMH (%)	-11.8	-15.7 (**)
Faiz Dışı Fazla/GSMH (%)	1.1	3.8 (**)

(*) Ocak-Eylül T : Tahmin G : Gerçekleşme

(**) Ocak-Kasım

Kaynak : www.maliye.gov.tr/apk/butce/2000/ekler/ek_2.htm, 12.12.1999.
www.die.gov.tr/TURKISH/SONIST/TOPTAN/top0120.htm, 04.01.2000.
www.die.gov.tr/TURKISH/SONIST/TUKETICI/tuk0120.htm, 04.01.2000.

% 12'ye ve 2002 yılında % 7'ye çekmek.

– Reel faiz oranlarını makul seviyelere indirmek

– Ekonominin büyüme potansiyelini arttırmak. - Ekonomideki kaynakların daha etkin ve adil dağılımını sağlamak. Türkiye'de uzun bir süredir devam eden enflasyon beklentisini kırmayı hedefleyen Program'ın işleyişinde temel unsurlar ise şunlar olmuştur⁽⁶⁾:

– Birinci temel unsur : Sıkı bir maliye politikası uygulamasıyla faiz dışı bütçe fazlasının artırılması, yapısal reformların gerçekleştirilmesi ve özelleştirmenin hızlandırılması.

– İkinci temel unsur : Enflasyon hedefi ile uyumlu gelirler politikası.

– Üçüncü temel unsur: İlk iki unsurun enflasyon ve reel faizlerin düşürülmesine yapacağı katkıyı desteklemek ve ekonomik birimlere uzun vadeli bir bakış sağlamak için enflasyonun geriletilmesine kilitlenmiş para ve döviz kuru politikası.

Program kapsamında uygulanması öngörülen ekonomik politikalar şu şekilde belirginleşmiştir :

• Para ve Döviz Kuru Politikaları

Programın enflasyonu aşağılara çekme hedefine odaklanmış para ve döviz kuru politikaları öngörülerine göre⁽⁷⁾:

– Döviz Kuru Politikası

Program kapsamında Merkez Bankası'nın uygulayacağı döviz kuru politikasının özellikleri; döviz kuru sepetinin bir yıllık süre kapsamında günlük açıklanması ve kur sepetinin 1 ABD Doları + 0.77 EURO olarak sürdürülmesi şeklinde belirginleşmiştir. Kur politikasını sadece enflasyon hedefine göre uygulayacak olan Merkez Bankası'nın Program süresince iki farklı kur rejimi izlemesi; "Enflasyon Hedefine Yönelik Kur Sepeti Rejimi"nin Ocak 2000 - Haziran 2001 döneminde, "Kademeli Olarak Genişleyen Band Rejimi" nin ise Temmuz 2001 - Aralık 2002 döneminde ortaya konulması öngörülmüştür.

Merkez Bankası 2000 yılı Ocak - Aralık dönemini kapsayan 12 ayda, % 20 TEFE yıl sonu artış hedefi ile uyumlu olarak, yıllık bazda döviz kuru sepetinin artış oranının % 20 olacağı taahhüdünü vermiştir. Ayrıca her üç ayın sonunda, ilave üç aylık dönemdeki kur sepeti artış oranı da hedeflenen enflasyona göre açıklanacaktır.

Döviz kuru sepetinin 2000 yılının ilk üç ayında % 2.1 , ikinci üç ayında % 1.7, üçüncü üç ayında % 1.3 ve son üç ayında % 1.0 artış göstermesi (TABLO 4); ikinci 18 aylık dönemde kademeli band uygulamasında aralığın toplam genişliğinin kademeli olarak artması öngörülmüştür. 1 Temmuz 2001'den 31 Aralık 2001'e kadar % 7.5'e, 30 Haziran 2002'ye kadar % 15'e, 31 Aralık 2002'ye kadar % 22.5'e yükseltilecek olan döviz ku-

runun, band içindeki hareketlerine Merkez Bankası'nın müdahalesi olmayacaktır (TABLO 5).

-- Para Politikası

Yakın İzleme Anlaşması'nda olduğu gibi, uygulanacak para ve döviz kuru politikasının Merkez Bankası bilançosundaki temel büyüklükler

kapsamında izlenmesinin devamı kabul görmüştür.

Net İç Varlıklar kalemine getirilen tavan limitine ilave olarak, Net Uluslararası Rezervler kalemi de rezervlerin düşebileceği en düşük seviye ile sınırlandırılarak, Merkez Bankası bilançosu ve para politikası biçimlendirilmiştir. Net İç Varlıklar'ın tanımı Ya-

Tablo 3

Stand-by Anlaşması'yla Türkiye'nin Makro Ekonomik Hedefleri

	2000	2001	2002
IMF Kredisi (Milyon Dolar)	1.5	1.5	1
Reel Ekonomi			
Reel GSMH Büyüme (%)	5.6	5.2	5.8
Yurtiçi Talep (%)	6.5	5.0	5.5
Enflasyon-TÜFE Yıl Sonu (%)	25.0	12.0	7.0
Enflasyon-TEFE Yıl Sonu (%)	20.0	10.0	5.0
Gayri Safi Milli Tasarruflar (GSMH'nin Yüzdesi)	20.4	19.5	19.5
Gayri Safi Yurtiçi Yatırımlar (GSMH'nin Yüzdesi)	24.4	23.3	23.2
Tasarruf-Yatırım Dengesi (GSMH'nin Yüzdesi)	-4.0	-3.8	-3.7
Kamu Finansmanı			
Bütçe Dengesi (GSMH'nin Yüzdesi)	-12.6	-6.0	-2.2
Temel Denge (GSMH'nin Yüzdesi)	3.9	5.3	5.6
Hükümet Borçları (GSMH'nin Yüzdesi)	60.1	58.8	57.0
Konsolide Kamu Sektörü			
Temel Denge (GSMH'nin Yüzdesi)	2.2	3.7	3.7
Konsolide Kamu Borçları (GSMH'nin Yüzdesi)	57.9	56.6	54.6
Para ve Kredi			
M2YR Yıl Sonu (%)	41.1	28.9	22.0
Özel Sektöre Kredi Yıl Sonu (%)	38.0	28.9	22.0
Ödemeler Dengesi			
Dış Ticaret Dengesi (GSMH'nin Yüzdesi)	-7.1	-7.2	-7.0
Cari İşlemler Dengesi (GSMH'nin Yüzdesi)	-1.8	-1.6	-1.5

Kaynak: IMF, IMF Approves US\$4 Billion Stand-By Credit for Turkey, Press Release No: 99/66 Washington DC, December 1999.

Stand-by Arrangement-Letter of Intent-Turkey, www.treasury.gov.tr/english/announce/sb_english.htm, 30.12.1999.

kın İzleme Anlaşması ile aynı iken, Net Dış Varlıklar farklı olarak "bankaların döviz mevduatları" düşürülerek hesaplanmıştır. Net Uluslararası Rezervler ise bir bakıma Merkez Bankası'nın Net Döviz Rezervi'ni göstermektedir.

Stand-by Programı'nda Net Uluslararası Rezervler, 2000 yılının ilk yarısına kadar "performans kriteri", sonrasında "gösterge hedef" olarak kabul edilmiştir. Net İç Varlıklar ise 2000 yılı süresince "performans kriteri" olarak öngörülmüştür.

Döviz kuru politikasının Merkez Bankası likidite politikası üzerindeki yansımaları, Merkez Bankası'nın önceden açıklanan fiyatlarla (18 aylık dönem süresince) kendisine getirilecek tüm döviz kurunu satın alması şeklinde gerçekleşecektir. Bu politikayla Net İç Varlıklar değişkenini kısıtlayarak (alacağı maksimum değer -1.2 katrilyon TL), dalgalanmayı azaltmak hedeflenmiştir.

Dönem boyunca Net İç Varlıklar'ın öngörülen maksimum değeri merkez alan ve bir önceki ayın sonundaki para tabanı büyüklüğünün (+ %5'inin) belirlediği paralel bir band içinde dalgalanması sağlanacaktır. Böylece faizlerin ani ve aşırı dalgalanmasının önüne geçilmesi hedeflenmiştir. Bu uygulamayla, döviz girişlerinin arttığı dönemlerde uygulanan Türk Lirası likiditeyi sterilize ederek, net iç varlıkları azaltma politikası- na da son verilmiştir.

1 Temmuz 2001'den itibaren geçilecek olan döviz kuru bandı rejimiyile, net iç varlıklar politikasına daha geniş bir esneklik tanınacaktır. Bunun sonucunda para politikasının faizler üzerindeki etkisinin artması ve enflasyon hedefine ulaşma gücünün pekişmesi beklenmektedir.

Ayrıca Merkez Bankası'nın açık piyasa işlemleri stratejisinin kamu mevduat veya kredilerindeki değişimleri telafi etmeye yönelik olması; Merkez Bankası'nın İnterbank'ta taraf olduğu işlemleri azaltmaya yönelik bir strateji uygulaması; mevduat munzam karşılık oranlarının %8'den %6'ya indirilerek, aradaki farkın haftalık bazda disponibiliteler olarak tutulması öngörülmüştür.

Bununla birlikte Merkez Bankası, Türk Lirası işlemleri karşılığı verdiği likiditeyi azaltırken, bankalara dövizle likidite sağlama konusunda mutlak garanti vermiştir.

• Maliye Politikası

Stand-by Programı'nın temel hedefi; kamu kesiminde bütçe disiplininin sağlanması ve reel faizlerdeki düşüşle birlikte kalıcı bir faiz dışı fazlaya ulaşılması olarak belirlenmiştir⁽⁶⁾. Program, faiz dışı fazla ile birlikte reel faizlerde de önemli bir azalışı öngörmüştür.

Türkiye'de yaşanan yüksek reel faizler, temelde kamu açıklarının kontrol altına alınmamasından kaynaklanmıştır. Reel faizler de kamu fi-

nansman dengesini gittikçe bozmuştur. Bu kısır döngü kamunun toplam borcunu hızla arttırmakla birlikte, kamu mali yönetimini de zorlaştırmıştır.

Program'ın en önemli üç unsurundan birini, sıkı maliye politikası uygulaması oluşturmaktadır. Başka bir ifadeyle, kamu açıklarını hızlı ve kalıcı olarak ortadan kaldıracak önlemlerin alınması, Programın temel taşlarından biri olmuştur. Program vergi uygulamaları yoluyla gelirlerin artırılması ve harcamaların kısılmasının yanı sıra, 2000 yılı özelleştirme uygulamalarıyla ve 1999'da uygulamaya konulan yapısal reformların kesintisiz devam ettirilmesiyle, kamu finansma-

nında kalıcı bir iyileşmeyi hedeflemektedir.

2000 yılı bütçe programında temel amaç, 1999 yılında GSMH'nin % -2.8'i olan kamu sektörü temel fazlasını, GSMH'nin yaklaşık % 1.5'i olarak tahmin edilen deprem harcamaları hariç, 2000 yılında GSMH'nin % 3.7'sine yükseltmek olarak belirlenmiştir. Kamu sektörü temel fazlası; konsolide bütçeyi, bütçe dışı fonları, yerel yönetimleri, finans sektörü dışında faaliyet gösteren kamu teşebbüslerini, Merkez Bankası'nı ve kamu bankalarının görev zararlarını kapsamaktadır. 2000 yılı için hedef alınan temel büyüklükler göz önünde tutula-

Tablo 4

**Döviz Kuru Sepeti (1 Dolar + 0.77 EURO)
Artış Oranı (%) (Ocak 2000 - Aralık 2000)**

Dönem	Aylık	Kümülatif	Günlük
Ocak	2.1	2.100	0.067
Şubat	2.1	4.244	0.072
Mart	2.1	6.433	0.067
Nisan	1.7	8.243	0.056
Mayıs	1.7	10.083	0.054
Haziran	1.7	11.954	0.056
Temmuz	1.3	13.410	0.042
Ağustos	1.3	14.884	0.042
Eylül	1.3	16.377	0.043
Ekim	1.0	17.541	0.032
Kasım	1.0	18.717	0.033
Aralık	1.0	19.904	0.032

rak, 2000 yılı bütçesi, faiz hariç GSMH'nin % 5.4'ü oranında fazla verecek şekilde bağlanmıştır (TABLO 8). Bu hedefe ulaşılması İstikrar Programı'nın bir gereği olarak görülmüştür⁽⁹⁾.

47 katrilyon TL'yi bulan bütçe giderlerinin 10 katrilyon TL'si personel giderlerine, 3 katrilyon 850 trilyon TL'si diğer cari giderlere ve 2 katrilyon 352 trilyon TL'si yatırımlara ayrılmıştır. Yeterli ödeneği olmayan yatırım projelerinin başlatılmasına 2000 yılında da izin verilmeyeceği; ancak yatırımlar için bütçe kaynaklarına ek olarak bütçe dışı imkanların da kullanılacağı belirtilmiştir.

Bununla birlikte bütçe giderlerinin 30 katrilyon 766 trilyon TL'si transfer harcamalarına ayrılmıştır. Transfer ödenekleri içinde faiz giderlerinin payı ise 21 katrilyon 133 trilyon TL'yi bulmuştur.

Ayrıca, 2000 yılı bütçe uygulamalarında gelirler kadar giderlerinde üzerinde durulacağı ve kamu harcamalarında etkinliğin yanında şeffaflığa da özen gösterileceği belirtilmiştir.

2000 yılı bütçe hedeflerinin tutturulmasının da bir dizi "performans kriteri" ve "endikatif hedefler(*)" aracılığıyla izlenmesi öngörülmüştür. Buna göre⁽¹⁰⁾;

– Konsolide kamu sektörü temel fazlası için özelleştirme gelirleri hariç üçer aylık performans kriterleri belirlenecektir. Yıl sonu için taban 4.500 trilyon TL olacaktır.

– Temel fazla için özelleştirme gelirlerinin üçer aylık endikatif hedeflerini de içeren ayrı bir yıllık performans kriteri belirlenecektir (TABLO 10).

– Özelleştirme gelirleri hariç, konsolide kamu sektörünün genel açığı için endikatif bir tavan belirlenecektir. Böylece faiz ödemeleri de izlenecektir. 26 Kasım 1999'da TBMM'de onaylanan Ek Vergi Yasası (4481 Sayılı Yasa) ile bütçe hedeflerine ulaşmanın daha kolay olacağı beklenmektedir. Deprem Vergileri olarak da bilinen vergi paketi⁽¹¹⁾;

– Ek gelir ve kurumlar vergisi ödemelerinden,

– Ek yıllık motorlu taşıtlar vergisi ödemelerinden,

– Ek emlak vergisi ödemelerinden,

– Cep telefonu konuşmalarından alınacak ek vergiden,

– İMKB, SPK, RTÜK gibi kurumların yaratacakları gelir fazlalarından yapılan aktarımlardan alınacak ek vergiden, oluşmaktadır.

Ayrıca, dolaylı vergilere ilişkin olarak % 15 olan KDV oranının % 2 puan oranında artırılması; gayrimenkul sermaye iratları ve serbest meslek kazançları üzerine uygulanan stopajın % 15'ten % 20'ye çıkarılması; faiz-repo gelirlerine uygulanan stopaj oranının % 2 puan artırılması; ücret-maaş geliri olanların vergi dilimleri ve özel istisna miktarlarının artışının

hedeflenen enflasyon oranıyla sınırlandırılması diğer uygulamalar olmuştur.

• Gelirler Politikası

Gelirler politikasıyla, enflasyon-daki düşüşü ve döviz kuru politikasını desteklemek ve özellikle özel sektöre ücret ve fiyat artışlarını hedef enflasyon ile aynı oranda belirlemeleri konusunda yol göstermek amaçlanmıştır⁽¹²⁾.

Buradan hareketle, memurların ücret artışlarının belirlenmesinde bütçe imkanlarının yanında 2000 yılının enflasyon (TÜFE) hedefleri dikkate alınmıştır. Buna göre 2000 yılında toplam % 25 (% 15'i yılın ilk altı ayı, geri kalanı ise yılın son altı ayı olmak üzere) oranında artış yapılması öngörülmüştür. Bütçe Kanunu'na konulan bir hükümlerle, söz konusu artışın enflasyonun altında kalmaması şartı konulmuştur. Bu, şayet enflasyon (TÜFE) 2000 yılının ilk yarısında % 15'i geçerse, Temmuz ayında memur

maaşları, arada oluşan fark kadar daha ek olarak yükseltilecek anlamına gelmektedir.

Asgari ücret artışları da 2000 yılında hedeflenen enflasyon oranı paralelinde olmuştur. 16 yaşından büyük işçiler için asgari ücret, 2000 yılının ilk altı ayında % 17,3'lük artışla brüt 109.800.000 TL., net 80.650.000 TL.; ikinci altı ayında ise % 8,2'lik artışla brüt 118.800.000 TL., net 87.065.000 TL. olarak belirlenmiştir. 16 yaşından küçük işçiler için asgari ücret, ilk altı ayda brüt 93.600.000 TL., son altı ayda ise brüt 101.250.000 TL. olmuştur. Böylece kümülatif olarak asgari ücretteki artış, % 26,9 olarak tespit edilmiştir.

Ayrıca hükümet, kira ücretlerinin hedef enflasyon oranı paralelinde 2000 yılında en fazla % 25, 2001 yılında ise % 10 oranında arttırılabilmesini öngören yasa tasarısını benimsemiştir. Program'da gelirler politikasının 2001 ve 2002 yılları hedefleri paralelinde de uygulama bulacağı açıkça belirtilmiştir.

Tablo 5

Döviz Kuru Sepeti (1 Dolar + 0.77 EURO) Aralığı Artış Oranı (%) (1 Temmuz 2001-31 Aralık 2002)

1 Temmuz 2001'den;	
31 Aralık 2001'e kadar	7.5
30 Haziran 2002'ye kadar	15.0
31 Aralık 2002'ye kadar	22.5

• Yapısal Politikalar

Program'da Yapısal Reformlar'ın yapılma nedeni;

– 2000 yılında yapılan mali düzenlemelerin orta vadede de devamlılığını sağlamak,

– Kamu sektörü borçlanmalarındaki faiz ödemeleri sıkıntısını azaltmak,

– Ekonomik etkinliği ve şeffaflığı geliştirmek,

– Kamu sektörü borçlanma gereğini azaltmak, olarak belirtilmiştir⁽¹³⁾.

– Özelleştirme

Türkiye'de özelleştirme uygulamalarının başlangıcından 1999 yılı Eylül ayı sonuna kadar, GSM lisans satışından sağlanan 1 milyar Dolar ile birlikte toplam 5.6 milyar Dolar'lık

özelleştirme işlemi gerçekleştirilmiştir. Özelleştirme kapsamına alınan kuruluş sayısı 1985'ten bu yana 213'e ulaşmış, 76 kuruluşun özelleştirme işlemleri ise devam etmektedir⁽¹⁴⁾. 1998 yılında gerçekleştirilen özelleştirme işlemleri sonunda ise 761.128.813 Dolarlık gelir elde edilmiştir (TABLO 12).

Programda sıkı bütçe politikası ve yapısal reformlara ilave olarak 2000 yılı özelleştirme uygulamaları, reel faizlerin düşürülmesi ve iç borç stokunun azaltılması sürecine katkıda bulunacak önemli bir unsur olarak görülmüştür.

IMF'ye sunulan Niyet Mektubu'nda 2000 yılı özelleştirme programıyla 7.6 milyar Dolar (nakit) gelir elde edileceğinin planlandığı belirtilmiştir (TABLO 13). Bu gelirin;

– Ek bir GSM lisansı Türk Telekom'a verilmek üzere GSM lisansları-

Tablo 6

	Net İç Varlıklar (Trilyon TL)	Net Uluslararası Rezervler (Milyon Dolar)
	Tavan	Taban
30 Eylül 1999 (Gerçekleşme)	-1.400,5	17.923
31 Aralık 1999	-1.200,0	12.000
31 Mart 2000	-1.200,0	12.000
30 Haziran 2000	-1.200,0	12.750
30 Eylül 2000	-1.200,0	12.750
31 Aralık 2000	-1.200,0	13.500

nın (GSM satışları 2000 yılı ilk üç ayında gerçekleştirilecek) ve Türk Telekom'un % 20'sinin bir stratejik yatırımcıya satışından,

– Elektrik dağıtımı ve enerji santrallerinin işletme haklarının devrinde,

– ASİL ÇELİK, TURBAN, SÜMER HOLDING, TAKSAN, TÜMO-SAN, TDİ LİMAN, ATAKÖY GR., SİGORTALAR, İGSAŞ, SEKA, EBAŞ, KBİ, TRABZON LİMANI, TZDK, İŞTİRAKLER, ERDEMİR olarak belirlenen şirketlerin Özelleştirme İdaresi tarafından satışından, sağlanması öngörülmüştür⁽¹⁵⁾.

2001 yılında 6 milyar Dolar (GSMH'nin % 2.75'i) daha özelleştirme geliri elde etmek için, özelleştirilecek bir grup şirketin tespit edilmesi planlanmıştır. 2002 yılı için özelleştir-

me geliri ise 4 milyar Dolar dolayında beklenmektedir (TABLO 13).

– Tarım Reformu

Yakın İzleme Programı'nda kamu kesimi ücretlerinde olduğu gibi tarımsal destekleme fiyatlarının geçmiş enflasyona göre değil, hedeflenen enflasyona göre artırılması benimsenmiştir. Bu doğrultuda tarımsal destekleme fiyatları, genel olarak hedeflenen ortalama enflasyon oranına göre artırılmıştır.

Stand-by Anlaşması'yla, mevcut tarım politikamızın IMF'nin önerileri ve Avrupa Birliği (AB) normları çerçevesinde yapılacak tarım reformuyla değiştirilmesi öngörülmüştür⁽¹⁶⁾.

Türkiye'de tarım politikaları; destekleme alımları, girdi destekleri, zırai kredi faiz sübvansiyonları, doğal afet ödemeleri, süt teşvik primi ödemeleri,

Tablo 7
Stand-by Programı'nın 2000 Yılı Maliye Politikası Hedefleri

Konsolide Kamu Sektörü Temel Dengesi(*)/GSMH	% 3.7
Konsolide Bütçe Temel Dengesi/GSMH	
– Deprem Harcamaları Dahil	% 3.9
– Deprem Harcamaları Hariç	% 5.4
Konsolide Bütçe Dengesi/GSMH	% -12.6
Konsolide Kamu Borçları/GSMH	% 58.0
Nakit İç Borç/GSMH	% 27.0

(*) GSMH'nin %1.5'i olarak tahmin edilen Deprem Harcamaları Hariç.

Kaynak : IMF, IMF Approves US\$4 Billion Stand-By Credit for Turkey, Press Release No:99/66, Washington DC, December 1999.
www.treasury.gov.tr/duyuru/standby/sunus2/index.htm, 30.12.1999.
www.tcmb.gov.tr /yeni/evds/yayin/ paraprog2/baskanmat5y/ html, 14.12.1999.

destekleme primleri ve ekim alanlarının sınırlandırılması olarak uygulanmakta ve araştırma, eğitim, yayım ve denetim gibi kamu hizmetleri, tarımsal alt yapı yatırımları, yatırım teşvikleri, ihracat iadesi ödemeleri ve ithalat harcamaları gibi araçlarla sürdürülmektedir. Mevcut politikaların en önemlilerinden biri olan destekleme alımları; üretimin piyasa sinyallerine uygun olarak gelişimini engellediği,

üretici gelirlerinde istikrarsızlık ve gelir dağılımını bozucu etkiler yarattığı, bazı ürünlere iç ve dış piyasalarda değerlendirilmesi zor stok birikimlerine yol açtığı yönünde eleştirilmektedir⁽¹⁷⁾. Destekleme konusunda temel eleştiri ise, desteklemenin siyasi mefaatlere göre yapılması olmuştur.

Türkiye'de bugüne kadar ki uygulamalarda, destekleme sistemi içinde "taban fiyat" öne çıkmakta ve

Tablo 8
2000 Yılı Konsolide Bütçe Büyüklükleri

	Hedefler (Milyar TL)	GSMH içindeki Payı (%)
Harcamalar	46.968.000	37,58
Faiz Hariç Harcamalar	25.835.000	20,67
Faiz Harcamaları	21.133.000	16,91
Gelirler	32.585.000	26,07
Vergi Gelirleri	24.000.000	19,21
Diğer Gelirler	8.585.000	6,87
Bütçe Dengesi	-14.383.000	-11,51
Faiz Dışı Denge	6.750.000	5,40

Kaynak : www.muhasabat.gov.tr/mbulten/T2-1.htm, 30.12.1999.

Tablo 9
Konsolide Hükümet Kümülatif Temel Dengesi(*)
Üzerinde Performans Kriteri

	Alt Sınırlar (Trilyon TL)
31 Aralık 1998'den	
31 Aralık 1999'a Kümülatif Temel Denge	1.000

(*) Gelir–Faiz Dışı Harcamalar

Kaynak : Stand-by Arrangement–Letter of Intent–Turkey,
www.treasury.gov.tr/english/announce/sb_english.htm, 30.12.1999.

ayrıca girdiler için destek verilmektedir. 2000 yılı bütçesinin çeşitli kalemlerinde yer alan ödeneklerle birlikte, tarımsal desteklemeye ayrılan kaynaklar 1 katrilyon TL'ye ulaşmaktadır.

1963 yılında şimdiki AB ülkeleri ile imzalanan Ortaklık Anlaşması ve uygulama esaslarını düzenleyen Katma Protokol, Gümrük Birliği Anlaşması'ndan farklı olarak tarım ürünlerini de kapsamıştır. Bu anlaşma ile Türkiye 22 yıllık süresinin sonunda Ortak Tarım Politikası'na uymayı ve tarım ürünlerinin serbest dolaşımını taahhüt etmiştir. Çeşitli sebeplerle bu ortaklık gerçekleşmemiş; ancak Türkiye ve AB arasında tarım konusunda tercihli ticaret olarak yürüyen bir ilişki kurulmuştur. Tarım ürünlerinin Gümrük Birliği kapsamına girmesi için, sa-

dece vergilerin sıfırlanması yeterli olmayacaktır. Destekleme sistemi gibi konularda AB Ortak Tarım Politikası'na uyumlu bir altyapı kurulması ile ortaklık gerçekleşebilecektir⁽¹⁹⁾.

AB çiftçi gelirlerini arzu edilen düzeyde tutmak için, iki temel mekanizmayla desteklemeye yönelmiştir. Bunlar⁽¹⁹⁾;

– İthal edilen ürünlerin Birlik içi piyasalarda oluşması amaçlanan "hedef fiyat (üretici için arzu edilen gelir seviyesini gösteren fiyat)" düzeyinin altındaki fiyatlarla satılmasına izin verilmemekte,

– Piyasa fiyatları müdahale fiyatlarının altına düşme eğilimi gösterirse, piyasadaki fazlalık ürün satın alınmaktadır.

Tablo 10

Konsolide Kamu Sektörü Kümülatif Temel Dengesi Üzerinde Performans Kriterleri

	Alt Sınırlar (Trilyon TL)
Kümülatif temel denge 31 Aralık 1999'dan ;	
31 Mart 2000'e (Performans Kriteri)	1.550
30 Haziran 2000'e (Performans Kriteri)	2.600
30 Eylül 2000'e (Performans Kriteri)	3.900
31 Aralık 2000'e (Performans Kriteri)	4.500
Özelleştirme gelirleri dahil kümülatif temel denge 31 Aralık 1999'dan ;	
31 Mart 2000'e (Endikatif Alt Sınır)	2.150
30 Haziran 2000'e (Endikatif Alt Sınır)	3.850
30 Eylül 2000'e (Endikatif Alt Sınır)	5.900
31 Aralık 2000'e (Performans Kriteri)	9.100

Stand-by anlaşmasıyla tarımda destekleme alımları ve kredi sübvansiyonlarının tedrici olarak kaldırılması ve doğrudan destekleme sistemine geçilmesi öngörülmüştür.

Doğrudan destek sistemi tam olarak uygulamaya konulamazsa; buna yönelik olarak 2000 hasat yılı için

yapılacak bir pilot programın sonuçlarına göre, 2001 yılında doğrudan gelir desteğinin tüm ülke genelinde uygulanması benimsenmiştir. Bununla birlikte, hububat destekleme fiyatlarının, bu ürünlerde tahmin edilen dünya piyasa fiyatlarının % 35'inden fazla olmayacak şekilde belirlenmesi

Tablo 11
Konsolide Kamu Sektörü Kümülatif Genel Dengesi(*)
Endikatif Hedefleri

	Alt Sınırlar (Trilyon TL)
Kümülatif genel denge 31 Aralık 1999'dan ;	
31 Mart 2000'e (Endikatif Alt Sınır)	-6.000
30 Haziran 2000'e (Endikatif Alt Sınır)	-12.150
30 Eylül 2000'e (Endikatif Alt Sınır)	-15.850
31 Aralık 2000'e (Endikatif Alt Sınır)	-18.750

(*) Konsolide kamu sektörü faiz dışı fazla, konsolide merkezi hükümetin net faiz ödemeleri ve bütçe dışı fonların, KİT'in, sosyal güvenlik kuruluşlarının, işsizlik sigortası fonunun brüt faiz ödemeleri ve 1 Kasım 1999'dan sonra kurulan tüm yeni kamu kurum ve fonunun genel dengesi.

Kaynak : Stand-by Arrangement – Letter of Intent – Turkey,
www.treasury.gov.tr/english/announce/sb_english.htm, 30.12.1999.

Tablo 12
1998 Yılında Gerçekleştirilen Özelleştirme İşlemleri

Satış Yöntemi	Satış / Devir Bedeli	Tahsilat Tutarı
Blok Satış	288.555.000	105.213.000
Halka Arz	240.702.529	222.391.110
Uluslararası Kurumsal Arz	391.949.083	389.000.657
Tesise Varlık Satış veya Devri	96.392.104	42.401.975
İMKB'de Satış	2.122.293	2.122.071
TOPLAM	1.019.721.009	761.128.813

Kaynak : www.oib.gov.tr/1998_uygulama.htm, 30.12.1999.

ve 2001 yılında bu farkın daha da azaltılması; ancak destekleme fiyatlarının ton başına 150 Dolardan daha az olmaması, gübre ve diğer girdi sübvansiyonlarının 2000 ve 2001'de nominal olarak sabit tutulması kararlaştırılmıştır. Hükümet adına Tarım Satış Kooperatifleri ve bunların kurduğu Birlikler tarafından yürütülen sınıai tarımsal ürünlere ilişkin destekleme alımlarında, Birliklere tam muhtariyet sağlayan taslak kanununun 2000 yılı Mart ayına kadar TBMM'den geçirilmesi öngörülmüştür. Ayrıca Ziraat ve Halk Bankaları tarafından verilen sübvansiyonlu kredi miktarlarındaki artışın 2000 yılında % 55'i geçmemesi, gübre ve diğer girdi sübvansiyonlarının 2000 ve 2001'de nominal olarak sabit tutulması hedeflenmiştir⁽²⁰⁾.

– Sosyal Güvenlik Reformu

Sosyal Güvenlik Sistemi'nde hızla büyüyen finansman açığını geriletmek, sağlıklı bir yapıya kavuşturmak için Eylül 1999'da Sosyal Güvenlik Reformu TBMM'de kabul edilerek uy-

gulamaya konulmuştur. Bu Reform ile, sosyal güvenlik kuruluşlarının yarım almadan ayakta kalabilmeleri hedeflenmiştir. Yeni düzenlemede işsizlik sigortası da yerini almıştır.

Sosyal Güvenlik Reformu⁽²¹⁾;

– Asgari emeklilik yaşını sisteme yeni katılanlar için hemen 58/60 ve önceden sisteme dahil olanlar için 10 yıllık bir geçiş süreciyle 52/56 olarak yükseltmekte,

– Emekliliğe hak kazanabilmek için gerekli asgari prim ödeme süresini arttırmakta,

– Ortalama aylık bağlama oranını % 80'den % 65'e düşürmekte,

– Emeklilik maaşının hesaplanmasındaki referans periyodunu, tüm çalışma periyodu olarak arttırmakta,

– Emeklilik maaşını TÜFE'ye bağlamakta,

– Prime esas ücret tavanını yükseltmektedir. Bu tavanın 1 Nisan 2001'de asgari seviyenin dört katına,

Tablo 13
Türkiye'nin Özelleştirme Hedefleri

	2000	2001	2002
Ozelleştirme (Milyar Dolar)	7.6	6	4
Özelleştirme Gelirleri/GSMH (En az %)	3.5	3.25	2

Nisan 2002'de ise beş katına çıkarılması öngörülmüştür.

Reform yapılmadığı takdirde GSMH'nin % 3'ü seviyesindeki açığın 2050 yılına kadar GSMH'nin % 16'sına ulaşacağı endişesinin bu yeni düzenlemeler sonrasında tersine döneceği ve açığın gittikçe küçüleceği tahmin edilmektedir. Ayrıca hükümet, idari reformlarla birlikte özel emeklilik fonlarına yönelik hukuki çerçeveyi oluşturarak, reformun diğer aşamalarına geçmeyi hedeflemiştir⁽²²⁾.

2000 yılı için sosyal güvenlik kuruluşları bütçe kaynaklarından GSMH'nin % 2.9'u kadar (bütçenin % 7.7'sine karşılık gelen 3.6 katrilyon TL) ödenek ayrılmıştır (TABLO 15).

– Kamu Mali Kesimi Reformu

Kamu mali yönetimi için, bütçenin hazırlanmasını, uygulanmasını ve kontrolünü güçlendirici, şeffaflığı ve güvenebilirliği artırıcı değişiklikler öngörülmüştür.

Bu değişiklikler kapsamında 61 bütçe içi fondan 20'sinin Şubat 2000'e kadar tasfiye edilmesi, kalan fonların 2001 yılının ilk yarısında kaldırılması planlanmıştır. Bütçe dışı fonların çok önemli bir bölümünün ise Haziran 2000'e kadar tasfiyesi benimsenmiştir⁽²³⁾.

Kamu mali yönetiminin iyileştirilmesi yönünde ilk adım 2000 yılı bütçesine, kamu bankalarının kredi sübvansiyon maliyetlerinin katılması olarak atılmıştır. Ayrıca 2000 yılı sonuna kadar hükümetin, devlet garantilerini kamu hesaplarına kaydedecek bir sistemi kurması ve 2001 bütçesinde yeni garantilerin verilmesi üzerine

Tablo 14

2000 Yılı Özelleştirme Programı Tahmini Gerçekleşme Takvimi

2000/1.Çeyrek	2000/2.Çeyrek	2000/3.Çeyrek	2000/4.Çeyrek
DENİZ NAKLIYAT ORÜS (Varlık)	POAŞ (Blok) TÜPRAŞ (Halka Arz)	ATAKÖY MARİNA ATAKÖY OTELCİLİK	ERDEMİR (Halka Arz)
ANKARA SİGORTA GÜVEN SİGORTA	PETKİM (Yarımcı-Varlık) İSDEMİR	İMKB İŞTİRAK HİSSEL.	İŞTİRAKLER TÜPRAŞ (Blok/ Halka Arz)
AŞİL ÇELİK (Blok)	İŞTİRAKLER	İŞTİRAKLER	PETKİM (Blok/ Halka Arz)
EBAŞ (Varlık)	KBI BLOK	THY (Blok)	TÜGSAŞ
KBI (Varlık)	SEKA (Varlık)	TÜGSAŞ	ATAKÖY TURİZM
TAKSAN	SÜMER HOL. (Varlık)	İGSAŞ	
TURBAN (Varlık)	TRABZON LİMANI		
TZDK (Varlık)	TÜMOSAN		
ETAG			

açık limitler getirmesi öngörülmüş-tür⁽²⁴⁾.

– Vergi Politikası-İdaresi

Etkin ve adaletli bir vergi sistemi-ne ulaşmak için vergi sistemini revize edici uygulamalar çerçevesinde ;

– İç yatırımı ve yabancı sermayeyi teşvik edici araç olarak, net ve basit yasa ve diğer mevzuatlarla desteklenmiş geniş tabanlı, düşük ve tahmin edilebilir marjinal vergi oranları üzerine kurulu bir vergi sisteminin uygulanması,

– Başta tam otomasyon olmak üzere vergi idaresi sistemine ilişkin projelerin devreye sokulması,

– Gelecekte yeni bir vergi affının çikartılmaması,

– Gecikmiş vergi yükümlülüklerini azaltacak (yaklaşık yarısı kamu kuruluşlarına ait olan gecikmiş vergi yükümlülükleri Nisan 1999 itibarıyla GSMH'nin % 3'üne ulaşmıştır) önlemler kapsamında 2000 Nisan ayı

sonuna kadar üçer aylık bir izleme sisteminin kurulması, öngörülmüş-tür⁽²⁵⁾.

– Bankacılık Düzenlemeleri

TBMM'de 18.06.1999'da kabul edilen 4389 Sayılı Bankalar Kanunu'yla⁽²⁶⁾;

– Bankacılık Düzenleme ve Denetleme Kurumu kurulmuştur. Kurum; tasarruf sahiplerinin haklarını ve bankaların düzenli ve emin bir şekilde çalışmasını tehlikeye sokabilecek her türlü işlem ve uygulamaları önlemek, kredi sisteminin etkin bir şekilde çalışmasını sağlamak üzere gerekli karar ve tedbirleri almak ve uygulamakla hem yükümlü, hem de yetkili kılınmıştır (Madde 3/1).

– Daha önce Merkez Bankası ve Hazine Müsteşarlığı'nca birlikte bölüştülen, düzenleme, denetim ve gözetim yetkisini devralan Bankacılık Düzenleme ve Denetleme Kurumu, ka-

Tablo 15

Sosyal Güvenlik Kuruluşları'na Bütçe Kaynaklarından Ayrılan Ödeneğin GSMH'ye Oranı (%)

1995 Yılına Kadar	1996-1997	1999	2000 (*)
% 1'in altında	% 2	% 3'ün üstünde	% 2.9

(*) Tahmin

Kaynak : www.maliye.gov.tr/apk/butce2000/BUTCE2000.html, 12.12.1999

mu tüzel kişiliğine haiz, idari ve mali özerkliğe sahip kılınmıştır.

– 1999 Eylül ayı sonu itibarıyla ticari bankaların yabancı para net genel pozisyon sınırı, sermayenin % 20'sine indirilmiştir.

Kanun'un eksik olduğu noktaları gidermek, bankacılık gözetim kapsamını sağlam bir temele dayandırmak amacıyla TBMM'de 4491 Sayılı Bankalar Kanunu'nda Değişiklik Yapılmasına İlişkin Kanun 17.12.1999'da kabul edilmiştir.

4491 Sayılı Kanun'la⁽²⁷⁾ Bankacılık Düzenleme ve Denetleme Kurumu'nun tam olarak özerk hale getirilmesi, şeffaflığının artırılması, Bankalar üzerindeki siyasi müdahale ve etkilerin ortadan kaldırılması ve Bakanlar Kurulu'nun Bankacılık Düzenleme ve Denetleme Kurumu üyelerinin atanması dışında düzenleme, denetim ve gözetim alanındaki tüm kararların dışında bırakılması hedeflenmiştir (Madde 2-9).

Ayrıca 4491 Sayılı Kanun'a göre, Kanun'un yürürlüğe girdiği tarihte faaliyette gösteren özel Finans Kurumları mevcut durumlarını; 4389 Sayılı Bankalar Kanunu'nun "Bankaların Kuruluşları ve Faaliyete Geçme Esasları" ve "Bankaların Teşkilat ve Organları"nın düzenleyen 7. ve 9. Madde hükümlerine iki yıl içinde intibak ettirmese, genel hükümlere göre tasfiyesi hükmüne bağlanmıştır (Geçici Madde 3).

Bankaların varlık değerlemelerinin daha iyi yapılması ve buna bağlı olarak bankalara karşı düzeltici önlemlerin gecikmeden alınmasını kolaylaştırması, daha anlamlı mali tabloların ortaya çıkmasına imkan tanınması için 2000 yılında;

– İhtiyati raporlama ve finansal bilgilerin açıklanmasına yönelik muhasebe standartları,

– Piyasa riskini de içeren sermaye yeterliliği,

– İyileştirilmiş dahili risk yönetimi prosedürleri alanlarında uluslararası standartlara paralel yeni düzenlemelerin getirilmesi; öngörülmüştür⁽²⁸⁾.

Ayrıca gerçek görevlerinden uzaklaşan, sorunlu beş bankanın (Egebank, Esbank, Sümerbank, Yaşarbank, Yurtbank) idaresine el konulmuş ve bankaların tüm hisse senetleri Merkez Bankası Tasarruf Mevduatı Sigorta Fonu'na devredilmiştir. IMF, hükümetin bu beş bankaya ilişkin aldığı önlemlere tam destek verdiğini açıklamıştır.

Söz konusu bankaların ekonomiye yükü 5 milyar Dolar olarak tahmin edilmektedir. Tasfiye edilmesi halinde 5.3 milyar Dolara ihtiyaç duyulacağı belirtilmiştir. Beş banka için Dünya Bankası'ndan 2 milyar Dolar daha kredi talebinde bulunulmuştur. Böylece, Merkez Bankası Fonu'nda bulunan toplam sekiz bankanın mali yapısının ivedi olarak düzeltilerek, yeni

sahiplerine hazırlanması amaçlanmaktadır.

Sonuç

2000-2002 Dönemi'nde Türkiye'nin makro ekonomik politikalarını somutlaştıran Stand-by Programı, AB'ye tam üyelik sürecini hızlandırıcı bir rol de üstlenmiştir. Üç yıllık bir süre için (500 milyon Dolarlık deprem yardımı hariç), 4 milyar Dolar tutarında IMF mali desteğini alan Program'da uygulanması öngörülen politikalar; istikrarlı bir ekonomik yapı hedefiyle birlikte, AB kriterlerine yaklaşmayı da içermektedir. Özellikle IMF'nin desteklediği yapısal reformlarla bu yaklaşmanın hızlandırılması hedeflenmiştir.

Program'da enflasyonun dönem boyunca düşerek, 2002 yılında tek haneli rakama geriletilmesi, reel faizlerin makul seviyelere çekilmesi, ekonominin büyüme potansiyeline dinamizm kazandırılması, etkin ve adil kaynak dağılımının sağlanması temel amaç olarak belirlenmiştir.

Program'ın işleyişinde temel unsurlar ise; sıkı maliye politikası uygulamasıyla faiz dışı bütçe fazlasının artırılması, yapısal reformların gerçekleştirilmesi ve özelleştirmenin hızlandırılması; enflasyon hedefiyle uyumlu gelirler politikası ve enflasyonu düşürmeye odaklanmış para ve döviz kuru politikaları olmuştur.

Bütçe disiplininin sağlandığı, güçlü bir mali yapı ve yönetimi için

Program, özellikle geçmişe yönelik enflasyon beklentisini ve kamu açıkları ile reel faizler arasındaki kısır döngüyü kırmayı hedeflemiştir.

Program, enflasyonun düşürülmesine yönelik olarak para arzının kontrolüyle birlikte, kamu harcamalarında önemli kısıntıları içeren politikalarla "ortodoks", geçici bir toplumsal uzlaşma kapsamında ücretlerin, fiyatların, faizlerin artışının bir bölümünün dondurulması ve gelirler politikasıyla "heterodoks" önlemleri içermektedir. Gelirler politikasıyla enflasyondaki düşüş ve döviz kuru politikalarını desteklemek ve özel sektöre ücret ve fiyat artışlarını hedef enflasyon ile aynı oranda belirlemeleri konusunda yol göstermesi amaçlanmıştır.

Programın başarısı için, toplumun önemli bir çoğunluğu tarafından benimsenmesi ve desteklenmesi gerekmektedir. Uygulamalardaki sapmalar, sağlanacak desteği güvensizliğe dönüştürecektir.

Gelir dağılımının daha da bozulduğu, sabit ve dar gelirli kesimin satın alma gücünün çok aşağılara indiği (1998 OECD verilerine göre AB üyeleri arasında asgari ücret, en düşük Portekiz'de 353 Dolar, en yüksek Danimarka'da 2040 Dolar iken, 01.01.2000 itibarıyla Türkiye'de 148 Dolarla kalmıştır), yatırım harcamalarının yetersiz kaldığı, eksik üretim kapasitesi ve negatif büyüme oranıyla ekonominin küçüldüğü, durgunluğun devam ettiği ekonomik ortam, enflasyonla mücadele ihmal edilmeden,

ekonomiyi canlandırıcı iktisat politikası araçlarının devreye sokulmasını gerekli kılmaktadır.

Bu bakımdan Program, reel ekonomiye yönelik hedeflerle güçlendirilmelidir. Verimlilik, üretim ve ihracata ilişkin destekleyici önlemler uygulamaya konulmalıdır. Döviz kuru stabilizasyonunun ihracata yapacağı olumsuz etkileri (ithalatı kolaylaştırırken) sağlanacak desteklerle giderilirken, dış piyasalara yönelme teşvik edilmelidir. Özellikle AB'den gelen rekabet baskısına dayanabilecek bir piyasa ekonomisinin gelişmesi için reel kesim öncelikli politikalar ihmal edilmemelidir.

Ayrıca, Stand-by Anlaşması'yla hedeflenen yapısal reformların, piyasa ekonomisi kapsamında uygulanması gerekmektedir. Bu çerçevede mali güven ortamının sağlanması ve özelleştirmeye hız verilerek, hedeflerin tutturulması önem kazanmıştır.

Dipnotlar

- 1) Turkey-IMF Mission for the 1999 Article IV Consultation Discussions and Third Review of the Staff Monitored Program Concluding Statement, www.treasury.gov.tr/imf.htm, 08.07.1999.
- 2) DPT, Ekonomik Gelişmeler, Aralık 1999, s.1-16.
- 3) Stand-by Arrangement-Letter of Intent-Turkey, www.treasury.gov.tr/english/announce/sb_english.htm, 30.12.1999.
- 4) IMF, IMF Approves US\$4 Billion Stand-By Credit for Turkey, Press Release No:99/66, Washington DC, December 1999,s.1.
- 5) www.tcmb.gov.tr/yeni/evds/yayin/paraprog2/baskanmat5y.html, 14.12.1999.

6 - 7) www.tcmb.gov.tr/yeni/evds/yayin/para-prog2/baskanmat5y.html, 14.12.1999.

8) www.treasury.gov.tr/duyuru/standby/sunus2/index.htm, 30.12.1999.

9 - 14) www.maliye.gov.tr/apk/butc2000/BUTCE2000.html, 12.12.1999.

(* Endikatif Hedefler: Programın başarısı için kritik öneme sahip değişkenlerin izlenmesi için kullanılan hedeflerdir. Ancak bu hedefler hükümetin mevcut politika araçları ile doğrudan kontrol edebileceği değişkenler değildir.

10 -12) Stand-by Arrangement-Letter of Intent-Turkey,

www.treasury.gov.tr/english/announce/sb_english.htm, 30.12.1999.

11) T.C. Resmi Gazete, Sayı: 23888 mük., 26 Kasım 1999.

13) IMF, IMF Approves US\$4 Billion Stand-By Credit for Turkey, Press Release No:99/66, Washington DC, December 1999,s.2.

15) Stand-by Arrangement-Letter of Intent-Turkey,

www.treasury.gov.tr/english/announce/sb_english.htm, 30.12.1999.

16) www.treasury.gov.tr/duyuru/standby/sunus2/index.htm, 30.12.1999.

17) DPT, 1999 Yılı Programı, Ankara, 1999, s.57.

18) Dünya Ticaret Örgütü'nün Tarım Anlaşması ve Türkiye, Ekonomi Forumu (Wirtschafts-forum), Friedrich Ebert Stiftung, İstanbul, 1998, s. 49.

19) AB'nin Ortak Tarım Politikası, [www.foreigntrade.gov.tr/AB/AB%20 Sayfasi/ortklar.htm](http://www.foreigntrade.gov.tr/AB/AB%20Sayfasi/ortklar.htm), 04.01.2000.

20 - 21 - 22) Stand-by Arrangement-Letter of Intent-Turkey, www.treasury.gov.tr/english/announce/sb_english.htm, 30.12.1999.

23) www.treasury.gov.tr/duyuru/standby/sunus2/index.htm, 30.12.1999.

24 - 25) Stand-by Arrangement-Letter of Intent-Turkey,

www.treasury.gov.tr/english/announce/sb_english.htm, 30.12.1999.

26) T.C. Resmi Gazete, Sayı:23734, 23.06.1999.

27) T.C. Resmi Gazete, Sayı:4491, 17.12.1999.

28) Stand-by Arrangement-Letter of Intent-Turkey,

www.treasury.gov.tr/english/announce/sb_english.htm, 30.12.1999.

Sermaye Piyasası

MUSTAFA BARIŞ

Banka ve Ekonomik Yorumlar Dergisi YayınYönetmeni

Borsa Yatırımcısını Sevindirmeye Devam Ediyor

Borsa Nisan ayının ilk işlem gününe düşüşle başladı ve günü 159 puanlık kayıpla 15760 puandan kapadı. Borsa haftanın büyük bölümünü Cumhurbaşkanı Demirel'in görev süresinin uzatılmasına ilişkin Anayasa değişikliği tartışmaları ile geçirdi. Bu mesele, hafta içinde milletvekillerinin Demirel'in görev süresinin uzatılmasına karşı çıkması ile kapandı. Ardından Başbakan Ecevit'in istikrar mesajları ile siyasi kriz endişesini üzerinden atan borsa rahatladı ve haftayı % 6.1'lik artışla kapadı.

Hazine "4 Nisan 2000 Salı" günü düzenlediği 16 ay vadeli ihalede nominal 437.1 trilyon liralık satış gerçekleştirdi. Hazine'nin 16 ay vadeli tahvil ihalesinde yıllık bileşik ortalama faiz % 33.36 oldu. Hazine'nin 16 ay vadeli tahvil ihalesine 1 katrilyon 74 trilyon liralık teklif gelirken, ihalede nominal 437.1 trilyon liralık satış gerçekleşti. İhaledeki net satış miktarı 293.4 trilyon lira oldu. Tahvil ihalesinde yıllık basit ortalama faiz % 35.37, bileşik ortalama faiz % 33.36 olarak gerçekleşti. İhalede basit faiz minimum % 34.45, maksimum % 35.89, bileşik minimum faiz % 32.53, maksimum faiz de % 33.83 oldu. İhalede kamuya 198 trilyon liralık satış gerçekleşti.

İstanbul Menkul Kıymetler Borsası (İMKB) Nisan ayının ikinci haftasına yükselişe başlamasına rağmen, Başbakan Bülent Ecevit'in rahatsızlığı tedirginliğiyle günü düşüşle kapadı. Borsaya Başbakan Bülent Ecevit'in sağlık

sorunu ve buna bağlı olarak gecikmeli yapılan liderler zirvesi ve GSM satış ihalesi damgasını vurdu. Ecevit'in sağlık sorunu nedeniyle önceden haftanın ilk yarısında planlanan Cumhurbaşkanlığı seçimine ilişkin liderler zirvesinin yapılamaması, piyasalarda tedirginlik yarattı. Bu endişeler, haftanın ilk yarısında borsada satışları arttırırken, faizlerde de biraz yükselmeye yol açtı.

Piyasalara haftanın ikinci yarısında "10 Nisan 2000 Çarşamba" günü gerçekleşen üçüncü GSM ihalesi damgasını vurdu. Türkiye'nin özelleştirme tarihinde tek kalemde ilk kez 2 milyar 525 milyon dolarlık böyle bir satış gerçekleştirildi. Daha önce Özelleştirme İdaresi aracılığı ile yerli ve yabancı yatırımcıya yaklaşık 1.1 milyar dolarlık Tüpraş hissesi satılmıştı. Bu başarılı halka arzın ardından, Tüpraş hisseleri haftanın ikinci yarısında İMKB'de işlem görmeye başladı. Özelleştirmede yaşanan bu olumlu gelişmeleri, haftanın son gününde koalisyon ortağı siyasi parti liderlerinin yaptığı gecikmeli zirveden çıkan umut veren mesajları izledi. Başbakan Ecevit'in zirve sonrası kamuoyuna yaptığı, "Cumhurbaşkanlığı seçimi konusunda ortaklarımızla tam bir muhabakat içindeyiz" yolundaki açıklaması, özellikle borsayı haftanın son işlem gününde coşturmaya yetti. Böylece borsa Nisan ayının ikinci haftasını % 8.68 primle tamamladı. Bir önceki hafta 877 milyon dolar olan ortalama işlem hacmi de bu hafta 1.4 milyar dolara yükseldi.

İMKB Nisan ayının üçüncü haftasına çok bir düşüşle başladı. Teknoloji hisselerinin ağır bastığı ABD'deki Nasdaq Borsası'nda Nisan ayının ikinci haftasında yaşanan çöküş, Asya ve Avrupa borsalarına Nisan ayının üçüncü haftasının ilk işlem gününde yansıdı. Uluslararası borsalardaki bu çöküşten kuşkusuz İMKB'de nasibini aldı. Önceki haftayı 18367 puandan tamamlayan İMKB, haftanın ilk gününde % 6.1'lik bir çok düşüşle 17000 puan sınırına kadar indi.

Dünya borsaları, Nasdaq'daki düşüşün durmasıyla kısa sürede toparlanırken, GSM ihalesi ve özelleştirmeye ilişkin beklentilerin de kısa vadede bitmesinin etkisiyle İMKB'deki düşüş hafta ortasına kadar sürdü. Dördüncü GSM ihalesinin iptal edilmesi, ihaleye giren grupların şirketlerin de satışları arttırdı. Beklentileri biten bazı holding ve banka hisselerinde ki yabancı satışları, endeksin 17000 puanın da altına inmesinde etkili oldu. Haftanın ikinci yarısından itibaren kamu ve sanayi hisselerinde gelen satışlar, endekste ki düşüşü sürdürdü.

Hazine'nin "25 Nisan 2000 Salı" günü gerçekleştirdiği 21 ay vadeli tahvil ihalesine toplam 1.5 katrilyon liralık teklif gelirken, ihalede nominal 304 trilyon liralık satış gerçekleşti. Kupon ödemeli yapılan ihalede satış birim fiyatı, nominal fiyat olan 100.000 lirayı geçtiği için net satış miktarı, nominal satışın üzerinde 306 trilyon lira oldu. Tahvil ihalesinde yıllık basit ortalama faiz % 37.65, bileşik ortalama faiz % 43.30 olarak gerçekleşti. İhalede basit faiz en

düşük % 37.44, en yüksek % 37.68, bileşik faiz minimum % 43.03, maksimum % 43.34 oldu. Hazine'nin en son 18 Nisan 2000 tarihinde gerçekleştirdiği 14 ay vadeli tahvil ihalesinde yıllık ortalama bileşik faiz % 32.18 olmuştur.

Borsa Nisan ayının son haftasının ilk işlem gününe, Cumhurbaşkanı'nın kim olacağı konusunda yaşanan belirsizlik nedeniyle tedirgin başladı. Fakat daha sonra, tüm grupların çekilmesi ile iptal edilen dördüncü GSM ihalesinin 2 Mayıs 2000 tarihinde yapılacağı açıklaması, borsayı biraz hareketlendirdi. Borsa haftanın ikinci günü, Başbakan Ecevit'in tek aday üzerinde anlaşmaları yönündeki açıklamalarından moral bularak brokerların alkışları ile yükselerek başladı. Haftanın üçüncü günü, Cumhurbaşkanlığı konusunda beş parti liderinin tek aday üzerinde uzlaşması ve uluslararası derecelendirme kuruluşu Standart and Poor's'un Türkiye'nin döviz cinsinden kredi notunu B'den B+ 'ya yükseltmiş olmasının yarattığı iyimser hava ile borsa güne hızlı alımlarla başladı. Standart and Poor's'dan sonra Fitch-IBCA'nın da Türkiye'nin kredi notunu yükseltmesi borsada olumlu hava esmesine neden oldu. Borsa Nisan ayının son haftasını % 13.06'lık artışla kapattı.

Sıralanan bu etkiler sonucunda "28 Nisan 2000 Cuma" günü kapanış fiyatları itibarıyla 19.205,71 puana yükselen İMKB Ulusal - 100 endeksinin Mart ayı sonuna göre değer artışı % 20.63 olmuştur. Yine aynı günkü kapanış fiyatları itibarıyla, Banka ve Ekonomik Yorumlar Dergisi endeksi, İMKB Ulusal - 100 endeksine paralel bir artışla % 23.15 oranında değer artışı sağlayarak 5.742.031,40 puana yükselmiştir. Endeks kapsamındaki 40 hissedenden 34 tanesi değer kazanmış, 5 tanesi değer kaybetmiş ve 1 hissenin değeri ise değişmemiştir. Ay içinde en fazla değer kazanan ve kaybeden hisseler Tablo 1 ve 2'de gösterilmiştir.

Sermaye Artırımları

Mart ayından sonra Nisan ayında da sermaye artırımları devam etmiştir. Tablo 3'te, Nisan ayında sermaye artırımını gerçekleştiren 10 şirketin artırım öncesi ve sonrası sermaye rakamlarıyla, bedelli ve bedelsiz artırımlarının tutarları gösterilmiştir. Sermaye artırımlarının yanısıra, Nisan ayında 7 şirketin kayıtlı sermaye tavanı artırımları Sermaye Piyasası Kurulu tarafından onaylanmıştır. Bu şirketlerin eski ve yeni kayıtlı sermaye tavanları Tablo 4'te gösterilmiştir.

Yabancı Yatırımcılar Borsada Mart Ayında Alımdaydı

İstanbul Menkul Kıymetler Borsası (İMKB) hisse senetleri piyasasında Ocak ve Şubat aylarında kâr realizasyonu amacıyla net satıcı pozisyonunda bulunan yabancı yatırımcılar, Mart ayında net 156.7 milyon dolarla alışa geç-

tiler. İMKB verilerine göre yabancı yatırımcıların Mart ayında hisse senedi alış satışlarına ilişkin toplam işlem hacmi 3 milyar 282 milyon 200 bin dolar oldu. Bu işlemlerin 1 milyar 719 milyon 400 bin doları alış, 1 milyar 562 milyon 800 bin doları satış işlemlerinden oluştu. Böylece, yabancı yatırımcılar Mart ayında net 156.7 milyon dolarlık hisse senedi alımı yaptılar.

Şirketlerin 12 Aylık Kârları

1999 yıl sonu bilançolarının yayınlanması tamamlanmış, hatta yavaş yavaş 2000 yılı üç aylık verileri borsaya gelmeye başlamıştır. Üç aylık verilerin

Tablo 1
Nisan Ayının En Başarılı Hisseleri

Dergi Endeksi Kapsamında	Verim (%)	Diğer	Verim (%)
Döktaş	70.73	Apeks Dış Tic.	383.93
Güney Bira	61.44	Ersu Gıda	183.65
Arçelik	57.57	İş Bankası (Kurucu)	132.87
T. Demir Döküm	44.73	Ak Yat.Ort.	128.94
Hektaş	39.13	Parsan	111.30
T.Garanti Bankası	37.33	İş Yat.Ort.	104.54
Ford Otosan	35.59	Alternatif Yat.Ort.	102.40
Çukurova Elektrik	34.78	Deva Holding	92.72
Ege Biraçılık	34.14	ÇBS Boya	85.29
Ege Gübre	34.09	ÇBS Printaş	85.29
Kordsa	29.62	Kaplamin	84.31
Gentaş	29.16	Çemtaş	74.28

Tablo 2
Nisan Ayının En Başarısız Hisseleri

Dergi Endeksi Kapsamında	Verim (%)	Diğer	Verim (%)
Koç Holding	- 5.76	Park Tekstil (Yeni)	- 45.12
Aktaş Elektrik	- 5.63	Bumerang Yat.Ort.	- 32.00
Bolu Çimento	- 3.70	Finans Yat.Ort.	- 17.39
Kav Dan.Paz.Tic.	- 1.92	Çelebi	- 14.00
Kartonsan	- 1.21	Doğan Holding	- 11.62
		İş Bankası (A)	- 11.11
		Sabancı Holding	- 8.83
		Arat Tekstil	- 5.33
		Ceylan Giyim	- 5.33
		Oysa-Niğde Çimento	- 5.12

gözden geçirilmesi, bazı şirketlerin geçen yılın aynı dönemine göre çok yüksek kâr artışı göstermelerine karşın, bazı şirketlerin hayal kırıklığı yarattığını ortaya koymaktadır. Öte yandan, üç aylık bilanço ve gelir tablolarının bağımsız denetimden geçme zorunluluklarının bulunmaması, bu tabloların güvenilirliğini azaltmaktadır. Tablo 5'te ise 12 aylık bilanço kârları, önceki yılın aynı dönem kârları ile karşılaştırmalı olarak verilmiş, tablonun son sütununda da kârdaki büyüme oranları (KBO) gösterilmiştir.

Tabloda yer alan 100 şirket arasında 1999 yılında en fazla kâr eden şirket ise EGS G.M.Y.O. olmuştur. Geçmiş yılda (1998 yılında) kâr elde etmiş olan 13 şirket sırasıyla; Anadolu Isuzu, Çarşı, Çukurova Elektrik, Deva Holding, Ereğli Demir Çelik, Good Year, Hektaş, Işıklar Ambalaj, Kardemir, Sasa, Tansaş, Türk Demir Döküm ve Türk Hava Yolları 1999 yılını zararlar kapatmışlardır. 1998 yılında zarar eden 3 şirket ise (Eczacıbaşı Yatırım, Global Menkul Değerler ve Olmuksa) 1999 yılında kâra geçmişlerdir. 1998 yılında

Tablo 3
Nisan Ayında Sermaye Artırımları
(Milyon TL)

Şirket	Önceki Ser.	Bedelli	%	Bedelsiz	%	Yeni Ser.
Apeks Dış Tic.	250.000	1.000.000	400	1.000.000	400	2.250.000
Çarşı	1.650.000	3.300.000	200	—	—	4.950.000
Deva Holding	4.000.000	8.000.000	200	4.000.000	100	16.000.000
Dışbank	50.000.000	—	—	50.000.000	100	100.000.000
Goldaş	2.500.000	—	—	4.500.000	180	7.000.000
İş Yat.Ortk.	6.000.000	10.200.000	170	13.800.000	230	30.000.000
Park Tekstil	2.400.000	4.800.000	200	2.400.000	100	9.600.000
Sabah Pazarlama	250.000	4.750.000	1900	—	—	5.000.000
Toprak Factoring	2.271.000	—	—	3.202.000	141	5.472.000
Toprak Fin.Kir.	1.960.000	—	—	4.587.000	234	6.547.000

Tablo 4
Nisan Ayında Kayıtlı Sermaye Tavanı Artırımları
(Milyon TL)

Şirket	Önceki Tavan	Yeni Tavan
Viking Kağıt	4.326.000	15.000.000
Okan Tekstil	1.800.000	18.000.000
Aktif Finans	5.000.000	25.000.000
Vakıf G.M.Y.O.	500.000	5.000.000
EGS G.M.Y.O.	10.000.000	75.000.000
Egeser Giyim	3.500.000	42.000.000
Uzel Makina	15.000.000	50.000.000

zarar eden 3 şirket (Çemtaş, Erciyas Biracılık ve Tofaş Oto Fabrikaları) 1999 yılını da zararla kapamışlardır.

Akçansa, Aksa, Ak Sigorta, Alarko Holding, Alarko G.M.Y.O., Arçelik, Aygaz, Brisa, Çimsa, EGS G.M.Y.O., Hürriyet, Koç Holding, Migros, Petkim, Petrol Ofisi, Sabancı Holding, Tüpraş, Vestel ve Yapı Kredi Koray G.M.Y.O. 10 trilyon liranın üzerinde kâr eden şirketler olarak sıralanmışlardır. Geçen seneki sıralamayla karşılaştırıldığında benzerlikler gözlenmekle birlikte, 10 trilyon liranın üzerinde kâr elde eden şirketlerin sayısının arttığı görülmektedir.

Tablonun son sütununda yer alan KBO değerleri, şirketlerin 1999 yılında kârlarını 1998 yılına göre hangi oranda arttırdıklarını ya da azalttıklarını göstermektedir. Tablodaki verilere göre, kârlarını en çok artıran şirketler % 26714.86 ile EGS G.M.Y.O., % 3964.44 ile Yapı Kredi Koray G.M.Y.O., % 1705.94 ile Eczacıbaşı Yatırım, % 1029.54 ile Efes Holding, % 888.32 ile Van Et. % 831.48 ile Banvit, % 559.31 ile Sabah Yayıncılık, % 543.08 ile Anadolu Cam, % 530.17 ile Kav Dan.Paz.Tic. ve % 525.56 ile Alarko Holding olmuştur.

Ayrıca 18 şirket % 100 - % 500 arasında kârlarını arttırmayı başarmışlardır. Bu şirketler sırasıyla; % 398.50 ile Alarko G.M.Y.O., % 345.17 ile Netaş Telekom, % 328.78 ile İhlas Finans, % 286.52 ile Eczacıbaşı İlaç, % 218.59 ile Alarko Carrier, % 215.05 ile Klimasan Klima, % 195.06 ile Gediz İplik, % 179.05 ile Anadolu Bira, % 172.51 ile Otokar, % 163.02 ile Aygaz, % 138.83 ile Arçelik, % 136.68 ile Global M.D., % 128.61 ile Mardin Çimento, % 121.24 ile Petrol Ofisi, % 120.99 ile Tüpraş, % 118.89 ile Aksa, % 116.95 ile Pınar Süt ve % 116.92 ile Ak Sigorta olarak sıralanmaktadır. Tablodaki 100 şirketten 17 tanesi 1999 yılını zararla kapatmışlardır. Tablodaki 100 şirket için ortalama KBO değeri 268.71 olmuştur. Bu oran 1998 yılı değeriyle karşılaştırıldığında çok yüksek gözükmektedir.

Banka ve Ekonomik Yorumlar Dergisi Hisse Senedi Fiyat İndeksi
(Ocak 1974 = 100)

Ayılar	1992	1993	1994	1995	1996	1997	1998	1999	2000
Ocak	12953.90	10382.15	46499.72	66641.02	121282.26	482009.45	970038.69	736963.15	5078678.55
Subat	9572.27	14056.56	43685.74	72135.19	148672.55	481567.26	870185.89	996300.48	4534752.07
Mart	11006.98	13455.69	36336.97	94874.84	178248.67	449760.66	936427.88	1224154.39	4662632.07
Nisan	10128.12	20399.46	37260.41	109201.43	174945.81	419157.76	1246481.82	1343754.27	5742031.40
Mayıs	9067.92	21856.16	40688.45	112502.77	166514.22	468188.27	1073822.72	1403551.33	
Haziran	12297.79	26303.88	52300.27	116528.07	193595.07	526546.21	1187994.27	1288600.47	
Temmuz	11754.44	24501.68	59216.98	128087.60	176955.20	568012.42	1210065.312	1457020.55	
Ağustos	11314.53	27193.90	69147.24	110555.47	183969.42	579112.78	737615.22	1352406.47	
Eylül	10310.15	33729.97	68630.14	98538.52	207830.76	779775.25	630484.23	1733920.33	
Ekim	9077.97	34444.97	66413.15	114393.38	238854.42	849700.62	573932.44	1797901.99	
Kasım	9344.20	44519.48	74373.54	96196.98	267385.51	839360.91	703595.71	2336373.64	
Aralık	9744.28	51099.56	71525.29	96450.06	277923.68	956310.79	726072.07	4117624.90	

Bankacılık

Banka ve Ekonomik Yorumlar Dergisi

Bankacılık Sektöründen Haberler

Pamukbank'ın Net Kârı 74 Trilyon

Pamukbank'ın 1999 net kârı 74 trilyon lira oldu. Pamukbank'ın Nisan ayı içinde gerçekleştirilen 1999 yılı olağan Genel Kuruluna ilişkin olarak Bankadan yapılan açıklamada, Bankanın 1999 yılı aktif toplamının % 104 artışla 3 katrilyon 263 trilyon liraya çıktığı belirtildi. Açıklamada, 1999 yılında daralan ekonomiye ve zorlu şartlara rağmen oldukça iyi bir performans sergileyen Pamukbank'ın ABD Doları bazında gösterdiği % 19'lük büyümenin önemine dikkat çekilerek, mevduatın % 88 artışla 2 katrilyon 396 trilyon liraya ulaştığı ifade edildi.

Citibank İle İnterbank'ın Tahsilat Anlaşması

Citibank Türkiye ile İnterbank arasında nakit ve çek toplama tahsilatı konusunda anlaşma imzalandı. Citibank'tan yapılan açıklamaya göre, Citibank müşterileri, anlaşma çerçevesinde İnterbank'ın şube ağı ve teknolojisi aracılığıyla tahsilat hizmetinden faydalanabilecek. Böylece Citibank müşterilerinin ofislerinden nakit ve çeklerinin alınarak bankacılık sistemine entegrasyonunun, güvenli bir ortam ve bankacılık sistemi aracılığıyla sağlanacağı belirtilen açıklamada, Citibank'ın bu yolla müşteri memnuniyetini artırmayı amaçladığı bildirildi.

Egebank'a Üç Yeni Müdür Atandı

Egebank'a 3 yeni Genel Müdür Yardımcısı atandı. Egebank'tan yapılan açıklamaya göre, Murat Akın bireysel bankacılıktan, Hasan Tüzün kurumsal bankacılıktan ve Hasan Berktaş da operasyondan sorumlu Genel Müdür Yardımcılığı görevlerine getirildiler. Murat Akın Emlakbank ve Kentbank, Hasan Tüzün Garanti Bankası ve Bank Ekspres'te, Hasan Berktaş da Garanti Bankası ve Kentbank'ta daha önce çeşitli görevlerde bulundu. Atamalardan sonra, Egebank'ın üst düzey yönetiminin 10 kişiye ulaştığı bildirildi.

Emlakbank'ın Bahar Kampanyası

Türkiye Emlak Bankası'nın bahar dönemi konut satışları başlıyor. Bankadan yapılan açıklamada, Nisan ayından itibaren yeni etap ve konutlar ilave edilerek satışlara sunulacak projeler, İstanbul Bahçeşehir, Sinanoba, Mimaroba, İzmir Mavişehir ile Ankara Bilkent ve Ümitkent'te bulunuyor. Projelerde üretilen konutları avantajlı kredi ve peşin indirim olanaklarıyla satışa sunduğu vurgulanan bankanın açıklamasında, bu yılın Şubat ayından itibaren yuva kredileri faiz oranlarının düşürüldüğü belirtildi. Açıklamada, "bankanın yeni uygulamaya koyduğu 15 yıla kadar vadeli TÜFE'ye (Tüketici Fiyatları Endeksi) endeksli yuva kredisi sistemi çerçevesinde yılın 3 aylık döneminde 27 trilyon lira değerinde 332 adet konut ve işyeri satışı gerçekleştirilmiştir" denildi.

Bankalara Vergi İncelemesi

Maliye Bakanlığı, Vergi Usul Kanunu'nun 279'uncu maddesi uyarınca ödenmesi gereken verginin eksik beyan edildiği gerekçesiyle bankalar hakkında vergi incelemesi başlattı. Reuters'in haberine göre, bankalar hakkındaki vergi incelemesini Hesap Uzmanları Kurulu ve Maliye Teftiş Kurulu Başkanlığı yapacak. Maliye Bakanlığı, 279'uncu madde kapsamında, bankalardan 15 Şubat'ta 800 trilyon - 1 katrilyon lira, yıl boyunca ise 1.2 katrilyon lira vergi geliri hedeflemişti. Bakanlığın yayınladığı Şubat ayı bütçe sonuçlarına göre, bankalar dışındaki şirketlerin de dahil olduğu geçici vergiden 660 trilyon lira elde edildi. Maliye Bakanlığı yetkilileri, bu rakamın yaklaşık 550 trilyon lirasının 279'uncu madde kapsamında ödenen vergi olduğunu ifade etti.

Ziraat Pereja'dan Çekiliyor

Ziraat Bankası Genel Müdürlüğü, iştiraklerinden Pereja İleri Kimya Sanayi A.Ş'deki hisselerini (Hazine nam ve hesabına) blok yoluyla satışa sunuyor. Ziraat Bankası'nın ödenmiş sermayesi 32 milyar lira olan Pereja İleri Kimya Sanayi'nde % 75,117 oranında hissesi bulunuyor. İhale, kapalı zarf içerisinde teklif almak ve bankaca gerekli görülürse görüşmeler yapmak suretiyle pazarlık usulü ile gerçekleştirilecek. Ayrıca gerek görülmesi halinde ihale, pazarlık görüşmelerine devam edilen teklif sahiplerinin katılımı ile açık artırma yoluyla sonuçlandırılacak. Geçici teminat tutarı 300 bin dolar olarak belirlenen şirket hak-

kında hazırlanan tanıtım dökümanı, ihale şartları belgesi ve ortak girişim beyannamesi Ziraat Bankası'ndan 250 milyon lira karşılığında temin edilecek.

Toprakbank'a Sendikasyon Kredisi

Toprakbank, 90 milyon dolarlık sendikasyon kredisi sağladı. Toprakbank'tan yapılan açıklamaya göre, sendikasyon kredisine ilişkin anlaşma bugün Londra'da imzalandı. Arap Banking Corporation, The Bank of New York, Baden Württembergische Bank, Bayerische Hypo-Und Vereinsbank, Credit Agricole Indosuez ve Dai Ichi Kangyo Bank liderliğindeki sendikasyon kredisinin başlangıçta 50 milyon dolar olarak planladığı belirtilerek, gelen talebin 90 milyon doların üstünde olduğu kaydedildi.

Vakıfbank'ın Notu Yükseldi

Uluslararası derecelendirme kuruluşlarından Moody's, Türkiye Vakıflar Bankası'na B1 notu ve pozitif görünüm verdi. Vakıfbank'tan yapılan açıklamada, kredi notunun, Banka'nın yakında yapacağı ödeme öncelikli garantisiz borçlanma için verildiği kaydedildi. Euro cinsinden yapılacak borçlanmanın, Nisan 2000'de gerçekleştirileceği ve üç yıl vadeli olacağı ifade edildi. Açıklamada, Vakıfbank'ın B1 notunun, Türkiye'nin döviz cinsinden kredi notuyla sınırlandırıldığı kaydedildi. Moody's'in verdiği notun, aynı zamanda Banka'nın yeterli genel mali gücünü gösterdiği ifade edildi.

Emlakbank'tan Kooperatif Kredisi

Emlak Bankası, inşaat seviyeleri asgari % 50 olan konut yapı kooperatiflerine kredi açacak. Emlak Bankası'ndan yapılan açıklamada, inşaat seviyeleri asgari % 70 olan kooperatiflere açılan banka kaynaklı kooperatif Yuva kredisinin, gelen yoğun talepler de dikkate alınarak, inşaat seviyeleri asgari % 50 olan kooperatiflere de kullandırılmaya başlandığı bildirildi.

Demirbank Dış Kredi Aldı

Demirbank Bank of America International'ın finansman bonusu programında 19 bankayı geride bırakarak 75 milyon dolar sendikasyon kredisi aldı. Demirbank'tan yapılan açıklamada, Bank of America tarafından dördüncü kez yenilenen programın, 60 milyon dolar ile başlatıldığı ve gelen yüksek talep doğrultusunda % 25 oranında artırılarak toplam 75 milyon dolar olarak sonuçlandırıldığı bildirildi. Açıklamada programa, Bayerische Hypo-Vereinsbank'ın eş düzenleyici, First Union National Bank takas bankası ve Chase Securities'in de dealer statüsünde katıldığı kaydedildi.

Garanti'den "Bonus Card"

Garanti Bankası, Türkiye'de chip teknolojisini kullanan ilk çok markalı uluslararası kredi kartı "Bonus Card"ı çıkardı. Garanti Ödeme Sistemleri Genel

Müdürü Mehmet Sezgin, yeni kartın tanıtımında yaptığı açıklamada, bir müşterinin değişik mağazalar için ayrı ayrı kart kullanması yerine bütün ihtiyaçlarına cevap veren bir kart vermeyi öngördüklerini bildirdi. Bonus Card'ın harcadıkça para kazandıran kredi kartı özelliği taşıdığını belirten Sezgin, üzerindeki chip sayesinde, tüm üye mağazalarda kazanılan indirimlerin para olarak biriktiğini ve elde edilen "bonus"ların istenildiği an üye mağazalarda kullanılabilirdiğini kaydetti. Sezgin, kartın ayrıca taksit imkanı da sunduğunu vurguladı.

Banka Mevduatı Arttı

Bankalardaki toplam mevduat, yılın ilk üç aylık döneminde yabancı para mevduatlarında yaşanan artışın etkisiyle 3 katrilyon liradan fazla büyüdü. Merkez Bankası verilerine göre, toplam mevduat Ocak-Mart döneminde 3 katrilyon 28 trilyon lira artarak 42 katrilyon 921.7 trilyon lira oldu. Mevduat, 1999 sonunda 39 katrilyon 893.8 trilyon lira düzeyinde bulunuyordu. Artışın neredeyse tamamı yabancı para mevduatlardan kaynaklandı. Yabancı para mevduatlar ilk üç ayda 3 katrilyon 19.6 trilyon lira artarak 21 katrilyon 413.7 trilyon lira düzeyinde oluştu.

Finansbank'ın Galaxy Poliçesi

Finansbank ve Commercial Union işbirliğiyle Galaxy sistemi kapsamında hazırladığı Galaxy poliçeyle, hem depreme, hem de her türlü kazaya karşı bir telefonla sigorta olanağı sunuyor. Galaxy Poliçe'den Finansbank Kart Merkezi'ni arayan ve kredi kartı numarasını veren herkes yararlanabiliyor. Kart sahipleri yıllık sadece 8 milyon lira primle hem depreme, hem de her türlü kazaya karşı 10 milyar tutarında sigortalanıyor.

Halkbank'ın 1999 Kârı 88.2 Trilyon

Halk Bankası'nın 1999 yılı faaliyet sonuçları hakkında bilgi veren Yenal Ansen, geçen yıl bankanın aktif büyüklüğünün % 34 oranında artarak 9.9 milyar dolardan 13.3 milyar dolara ulaştığını, bu büyüklüğün Türk Lirası olarak da 7.1 katrilyon lira olduğunu söyledi.

Ansen, 1999 yılında bankanın mevduatının bir önceki yıla göre % 127 oranında artışla 5.6 katrilyon liraya yükseldiğini, bankanın kârının % 500 artışla 88.2 trilyon lira olduğunu kaydetti. Ansen, banka tarafından ekonomiye açılan kredilerin ise dolar bazında % 3.4 oranında büyüdüğünü söyledi.

Esnaf kredileriyle KOBİ kredilerinin 1998 yılında 505 trilyon lira iken 1999 yılı sonunda % 71.8 oranında büyüyerek 867.4 trilyon liraya ulaştığını belirten Ansen, son 3 yılda bütçe kaynaklı KOBİ Teşvik Fonu'ndan bankaca KOBİ'lere açılan kredilerin ise 1999 yılı sonu itibarıyla 96 trilyon liraya ulaştığını söyledi.

Dışbank'ta Atama

Dışbank Alternatif Dağıtım Kanalları ve Bireysel Bankacılık Operasyonla-

ri'ndan Sorumlu Genel Müdür Yardımcılığı görevine Taner Ayhan getirildi. Dış-bank'tan yapılan açıklamaya göre, Orta Doğu Teknik Üniversitesi Bilgisayar Mühendisliği Bölümü'nde lisans ve lisans üstü eğitimini tamamlayan Ayhan, 1987'de bankacılık kariyerine Emlak Bankası'nda başladı. Ayhan, daha sonra Andersen Consulting ve Pamukbank Bireysel Bankacılık Operasyonları Bölümü'nde ve BKM'de çalıştı.

İş Bankası'ndan İştirak Satışı

Türkiye İş Bankası'nın General Elektrik sermayesinde % 25 oranındaki payının 2.5 milyon dolar peşin bedelle General Electric Co.'ya satış işleminin tamamlandığı bildirildi. İş Bankası'ndan Borsa'ya gönderilen açıklamada, satış bedelinin tahsil edildiği belirtildi. Açıklamada, satıştan 1 trilyon 392 milyar 426 milyon lira tutarında kâr elde edildiği kaydedildi. İş Bankası, ayrıca, banka portföyünde bulunan Anadolu Cam ile İzmir Demir Çelik San. A.Ş. hisse senetlerinin satışlarının tamamlandığını duyurdu.

Demirbank'ın Net Kârı 19.3 Trilyon

Demirbank'ın yılın ilk 3 ayındaki net kârı, bir önceki döneme göre gerileme gösterdi. Demirbank'dan Borsa'ya gönderilen bağımsız denetimden geçmiş gelir tablosuna göre, Ocak-Mart döneminde 19 trilyon 325 milyar 334 milyon lira net kâr elde edildi. Demirbank, bir önceki yılın aynı döneminde 25 trilyon 369 milyar 527 milyon liralık net kâr sağlamıştı.

Piyasayı, Bir Yıl 19 Banka Yönlendirecek

Devlet borçlanmasında faiz düşüşü ve piyasa likiditesi sağlamak için öngörülen piyasa yapıcılığı sisteminde 1 yıl boyunca görev alacak 19 banka belirlendi. 19 banka arasında sadece bir kamu bankası bulunuyor.

Devlet iç borçlanma senetleri piyasasında bir yıl süreyle "piyasa yapıcısı" olarak faaliyette bulunacak bankalar belirlendi. Hazine Müsteşarı Selçuk Demiralp, düzenlediği basın toplantısında, Mayıs ayından itibaren geçilecek uygulamada, "piyasa yapıcısı" olarak faaliyette bulunacak 19 bankayı açıkladı. 19 banka arasında, kamu bankası olarak sadece Vakıfbank yer aldı.

Demiralp, "Bu bankalar, Türk devleti iç borçlanma senetleri piyasasında piyasa yapıcısı olarak faaliyet göstermek üzere seçilmiştir. Bu bağlamda, söz konusu sisteme, İMKB'nin sürdürmekte olduğu ve son aşamasına geldiği öğrenilen uzaktan erişim sistemi çalışmalarına bağlı olarak, Mayıs ayının ilk haftasında geçileceğini tahmin ediyorum" dedi.

Demiralp, ilk yıl piyasa yapıcısı olmayan bankaların, önümüzdeki dönemde gerçekleştirecekleri işlem hacimlerine göre gelecekte piyasa yapıcısı olarak seçilme olanağına sahip olduklarını belirtti.

Enflasyonla mücadelenin önemli unsurlarından birinin piyasa yapıcılığı sistemi olduğunu anlatan Demiralp, şöyle konuştu:

"Bu sistem, dünya çapında birçok gelişmiş ve gelişmekte olan ülkede uzun süredir uygulanmaktadır. Ülkemizde başlatılacak sistemle, piyasa yapıcısı olan bankalara, ikincil piyasalarda sürekli olarak asgari 2 trilyon liralık çift taraflı kotasyon verme zorunluluğu getirilmekte, dolayısıyla piyasalarda devlet iç borçlanma senetlerinin likiditesinin artırılması, fiyat bulma mekanizmasının etkinleştirilmesi ve Hazine borçlanma maliyetlerinin olumlu olarak etkilenmesi beklenmektedir."

Demirbank'ın Yurtdışı Atağı

Cıngıllı Holding bünyesindeki Demirbank Bulgaria ilk şubesini Varna'da, Demir-Halk Bank ise 10'uncu şubesini Almanya'nın Köln kentinde hizmete açtı. Demirbank'tan yapılan açıklamada, böylece grubun yurtdışındaki bankalarının şube sayısının 18'e ulaştığı bildirildi. Demirbank'ın yurtdışı bankalarının şube sayısının yıl sonunda 33'e ulaştırılmasının hedeflendiği ifade edilen açıklamada, toplam sermayeleri 87 milyon dolar olan yurtdışı bankalarda 567 kişinin istihdam edildiği bildirildi. Bulgaristan'ın tek Factors Chain International (FCI) üyesi olan 15 milyon mark sermayeli Demirbank Bulgaria, kurumsal bankacılık, ticaret finansmanı ve yatırım danışmanlığı hizmetleri veriyor.

Türkiye'de Banka Sayısı Hızla Azalacak

Garanti Bankası Genel Müdürü Ergun Özen, "Bankacılık sektöründe yeni dönem başladı. Sektörde 80 olan banka sayısı hızla azalacak" dedi. Özen, yaz aylarında enflasyonun eksiye düşeceğini söyledi.

Garanti Bankası'nın yeni Genel Müdürü Ergun Özen, koltuğa oturduktan sonra ilk kez kamuoyu önüne çıkarak, bundan böyle, iştirakleri elden çıkartıp bankacılık yapacaklarını açıkladı. Özen, sektörde yeni bir dönemin başladığına dikkat çekti. Birkaç yıl içinde pek çok bankanın birleşmek zorunda kalabileceğini belirten Özen, halen sektörde 80 civarında olan banka sayısının önümüzdeki dönemde hızla azalacağını öne sürdü.

Birkaç yıl sonra 5-6 büyük özel bankanın toplam aktifleri itibariyle pazarın % 50'sinden fazlasını eline geçirebileceğini kaydeden Özen, toplantıda, Garanti Bankası'nın yılın ilk çeyreğindeki bilançosunu açıkladı.

Yılın ilk çeyreğinde, brüt 133 trilyon lira kâr sağlandığını belirten Özen, bunun 63 trilyon liralık kısmının vergi ve diğer karşılıklar olarak ayrıldığını, net 70 trilyon liralık kâr elde ettiklerini açıkladı.

Banka'nın kârının, yılın ilk çeyreğinde geçen yılın aynı dönemine göre, % 60.7 oranında arttığını belirten Özen, son dönemde finans sektöründe mevduat cephesinde önemli gelişmeler yaşandığına dikkat çekti.

Özen, "Merkez Bankası'nın yayınladığı tebliğ ile sektörde kamu bankaları

ile özel bankalar arasında yaşanan faiz farklılıklarını neredeyse ortadan kalktı" dedi.

IMF ile imzalanan stand-by programının gidişatını beğendiklerini belirten Özen, ekonomiye ilişkin olarak şu değerlendirmeyi yaptı: "Bütçe disiplini açısından faiz dışı harcamalar çok önemlidir. Bu kalem, siyasilere harcamalarını da ortaya koyuyor. Faiz dışı harcamalarda en son durumda % 54'lük bir artış söz konusu. Enflasyona göre, % 9-10'luk reel gerilemeyi ifade eden bu rakam, sevindirici" dedi.

Bankacılık Kurumu'na Aylığı 128 Milyar İki Kule

Türkiye İş Bankası'nın Ankara'daki kulesi, Bankacılık Düzenleme ve Denetleme Kurumu'na (BDDK) kiralandı. İş Gayrimenkul Yatırım Ortaklığı'ndan İstanbul Menkul Kıymetler Borsası'na (İMKB) gönderilen açıklamaya göre, ortaklık portföyünde yer alan Kavaklıdere'deki Ankara İş Kulesi'nin Türkiye İş Bankası'na kiralanması ve kira akdi ay sonunda bitecek olan A ve B blokları, aylık KDV hariç 212 bin 963 dolar (128.4 milyar lira) bedel ile Bankacılık Düzenleme ve Denetleme Kurumu'na 5 yıl süreyle kiraya verildi.

Fondaki 5 Bankanın Zararı 5 Milyar Dolar

Devlet Bakanı Recep Önal, bir süre önce Merkez Bankası Tasarruf Mevduatı Sigorta Fonu tarafından el koyulan 5 bankanın toplam zararının yaklaşık 5 milyar dolar olduğunu açıkladı.

Recep Önal, Hazine Müsteşarlığı'nda düzenlediği basın toplantısında, Tasarruf Mevduatı Sigorta Fonu kapsamına alınan bankalarla ilgili çalışmaların devam ettiğini, bu bankalara kaynağın Hazine tarafından değil Fon tarafından sağlandığını, Fon'un ise sistemden beslenen bir kurum olduğunu kaydetti.

Fon'daki bankaların Türkiye ekonomisine zarar verdiklerinin açık olduğunu, fakat bunun nedeninin enflasyon, sahipleri ya da yöneticilerinin tutumlarından kaynaklanabileceğine işaret eden Önal, bununla ilgili incelemenin ise devam ettiğini ifade etti.

Dışbank'ın Sermayesi 100 Trilyona Çıktı

Dışbank, ödenmiş sermayesini % 100 oranında artırarak 100 trilyon liraya yükseltti. Dışbank'dan yapılan açıklamada, bankanın yılın ilk çeyreğinde 20.8 trilyon lira brüt, 18.2 trilyon lira net kâr elde ettiği hatırlatılarak, şöyle denildi: "Böylece net kârlılığın % 61 oranında artıran Dışbank, Türkiye'nin en kârlı bankalarından biri olma konumunu korudu."

Alternatifbank Konutta Vade Uzattı

Alternatifbank (ABANK) müşterilerinden gelen talepler üzerine sabit faizli ve 6 yıl vadeli konut kredisi vermeye başladı. Bu uygulamayla birlikte taşıt ve konut kredilerinin faiz oranları da düşürüldü. Yeni faiz oranlarına göre taşıt ve

konut kredileri 3-18 ay vadeli de % 3.25, 24-36 ay vadeli de % 2.90 olurken 42-72 ay vadeli konut kredisi % 2.90'a düşürüldü.

Midillili, ABN Amro Bank'ta

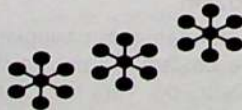
ABN Amro Bank Genel Müdür Vekilliği'ne, GYİAD Başkanı Ali Midillili getirildi. Midillili, kurumsal bankacılık, yatırım bankacılığı, muhabet bankacılık, özel bankacılık, leasing ve insan kaynakları birimlerinden sorumlu olacak. Midillili, ABN Amro Türkiye Genel Müdürü Jack A. Gillespie'ye sorumlu olarak çalışacak.

Garanti'den Sanal Kart

Garanti Bankası sadece İnternet alışverişlerinde kullanılmak üzere özel "Garanti Sanal Kart" adıyla yeni bir kart çıkardı. Garanti Bankası'ndan yapılan açıklamaya göre, limiti "sıfır" olan karta alışverişten önce herhangi bir hesaptan para aktarılıyor ve para aktarılmazsa kart çalışmıyor. Alışverişten sonra da kalan para istenilen hesaba geri aktarılabilir. Alışverişten sonra kalan para istenilen bir hesaba aktarıldığı için Garanti Sanal Kart'ta para kalmıyor ve kart yetkili olmayan kişiler tarafından kullanılamıyor.

TEB'in Kârı Üç Ayda % 127 Arttı

Türk Ekonomi Bankası A.Ş.'nin (TEB), yılın ilk üç aylık net kârının bir önceki yılın aynı dönemine oranla % 127 artarak 10 trilyon 337 milyar lira olarak gerçekleştiği bildirildi. Banka'nın aynı döneme ilişkin brüt kârı ise 11 trilyon 596 milyar lira olarak açıklandı. Yine aynı dönem içinde Banka'nın konsolide aktif toplamı % 118 oranında artarak 794 trilyon 75 milyar liraya ulaştı. Banka kredi portföyünün ise bu yılın ilk üç ayında % 20 büyüyerek 138 trilyon 767 milyar liraya ulaştığı kaydedildi. Kredilerde ise yıllık artış oranı % 66 oldu.

Görüşler

Yrd. Doç. Dr. İHSAN GÜNAYDIN

Karadeniz Teknik Üniversitesi İ.İ.B.F. Maliye Bölümü Öğretim Görevlisi

Çevreyi Koruyucu ve Vergi Sistemini Düzeltici Bir Araç: Çevre Vergisi

1. Giriş

Çevre vergileri, kirlilik dışsal-lıkları ile ulaşmak için bir politika aracı olarak artan bir öneme sahip olmuştur. Çevresel sorunları çözmek için vergilerin kullanımı Pigou'nun modern refah ekonomisine katkısına dayanan bir politika tavsiyesidir. Pigou'dan günümüze kadar çevre kirliliğine yol açan atıkların vergilendirilmesi, etkili bir çevre politikası aracı olarak kabul edilmektedir (HOEL, 1992: 400). Pigou, çevresel zararı marjinal net sosyal hasıla ve marjinal net

özel hasıla arasındaki bir fark yoluyla karakterize etmiş ve bu farklılığın nasıl giderilebileceğini göstermiştir (NELLOR, 1997: 93). A.C. Pigou 1918'de yayınlanan refah ekonomisinde, çevreyi korumak için kirleticiler üzerine vergiler koymak için ekonomik sebep ileri sürmüştür. Gerçekte, çevreyi kirletenler üzerine topluma yüklenen marjinal maliyetlere eşit bir vergi konulmalıdır. Fakat, öyle olmazsa piyasa fiyatlarına yansıtılmamalıdır. Bu öneri gelecek yıllarda ekonomistlerin gözünde bir parıltı gibi duracaktır. Bununla birlikte, son zamanlarda çevreciler çevre vergilerini savunmaya başla-

miş ve bir çok ülke böyle vergileri ve özellikle karbondioksit emisyonlarını azaltma gayretlerinde global ısınma ile ilgili sera gazlarını önlemek için pazarlanabilir emisyon izinlerini uygulamaya başlamıştır. Çevreyi korumasının yanında gelirleri artırıcı avantaja sahip olan bu vergilere olan güven giderek artmakta ve giderek daha fazla ülke bu vergileri uygulamaktadır (CHARLES, 1997: 19-20).

Günümüzde artan çevre sorunları karşısında çevre vergileri, giderek daha fazla önem kazanmaktadır. Çevre vergisi konusunda genel kabul görmüş bir tanım olmamakla birlikte bazı raporlarda çevre vergileri şu şekilde tanımlanmaktadır: Bir verginin matrahı, kullanıldığında çevre üzerine özel negatif bir etkiye sahip olan bir şeyin fiziksel bir birimi ise bu vergi çevre vergisi kategorisine girer (OECD, 1997: 18).

Bir çok ekonomist çevre vergilerinin çevresel amaçları başarmak için etkili bir araç olduğunu savunurken, diğer bazıları ise daha ileri giderek çevre vergilerinin temiz bir çevre sağlamanın yanında ondan daha az veya daha fazla yararlar sağlayacağını ileri sürmektedir (BOVENBERG-MOOIJ, 1994: 1085). Ekonomistlerin uzun süredir tartıştığı gibi, uygun bir şekilde dizayn edilmiş vergiler, kirlenme faaliyetlerinin düzeyini etkili bir şekilde engeller ve ayrıca böyle vergiler ekonominin işleyişini bozan diğer vergileme şekillerinin oranlarını azaltarak gelirler

oluştururlar. Yani çevre vergileri, çifte kazanç sağlayacaktır (OATES, 1995: 915). Çifte yarar hipotezi adı verilen bu hipotez, kirlenme faaliyetleri üzerindeki vergilerin iki çeşit yarar sağlayabileceğini gösterir. Birinci yarar, çevredeki bir düzelmedir. İkincisi ise, emek arzı ve tasarruf kararlarını bozan gelir vergileri gibi diğer vergileri azaltmak için çevresel vergi gelirlerinin kullanımından dolayı ekonomik etkinlikte ortaya çıkan bir düzelmedir (GOULDER, 1994: 31; FULLERTON-METCALF, 1997: 1).

Günümüzde gelişmiş ve gelişmekte olan ülkelerde çevrenin korunması gayretleri gittikçe artmaktadır. Bunun en önemli nedeni ise, çevreciler ve ekonomistler tarafından savunulan günümüzde yaşayan insanların ihtiyaçlarını gelecek nesillere zarar vermeden karşılamalarına imkan verecek sürdürülebilir kalkınma politikalarına yönelik olduğu söylenebilir (HEMMING - MİRANDA, 1995:152). Dolayısıyla, çevre nesilden nesile korunması gereken ulusal varlık olarak görülmesi ve korunması için çeşitli tedbirler alınmalıdır. Çevre, ortak tüketim konusu olması ve tüketicilerin mahrum bırakılmama özelliklerinden dolayı klasik bir kamu malıdır. Kamu malı olması nedeniyle çevreyi koruyucu tedbirleri almak hükümetlerin görevi olmaktadır. Tüketici ve üreticilerin davranışlarını değiştirerek daha temiz bir çevre oluşturmak için de hükümetlerin elinde

çok değişik araçların olduğu söylenebilir. Çevreyi korumak için devletin elinde iki temel araç vardır. Bunlar; kısıtlama ve kontrole dayalı araçlar ve ekonomik araçlardır.

Çevre vergileri, ekonomik araçlar arasında en yaygın olarak uygulananlardan biridir. Çevre vergileri dışındaki diğer ekonomik araçlar ise: şartlı sübvansiyonlar, teminat geri ödeme sistemleri, yasal çerçeve ve diğer moral değerler, harçlar, kirletme hakları, mevzuata uygunluğa teşvik, çevresel sorumluluk kapsamı, çevre etiketi, çevre yönetim ve denetim sistemi ve gönüllü anlaşmalar ve diğer harcama tedbirleri olduğu söylenebilir (EKEMEN, 1998: 45-54). Bu araçların hepsi, kirleticinin davranışlarındaki değişiklikleri teşvik etmek için fiyatları kullanma amacına sahiptir. Bu araçlar, üreticileri üretim sürecinden çıkan kirletici emisyonların düzeyini azaltmak ve kullanıldığında daha az kirlilik oluşturan ürünler üretmek için ve hane halklarının kirletici malları almalarını azaltmak için teşvik eder (SMITH, 1995: 7).

2. Çevre Vergileri

Vergiler, nispi fiyatları değiştirerek çevresel zararı etkilemektedir. Çevre zararı ise, doğrudan doğruya çevreye zarar veren kişi veya kurumlar yerine topluma yüklenen sosyal maliyeti ifade etmektedir (TURHAN, 1993: 127). Başka bir deyişle çevre zararı, çevresel kay-

naklar kullanmanın marjinal sosyal maliyeti marjinal sosyal faydasını aştığı zaman ortaya çıkmaktadır. Marjinal sosyal fayda ve maliyet arasındaki bu fark ise, marjinal sosyal fayda ve maliyeti eşitlemede piyasanın başarısızlığı veya bir çevresel kaynağın aşırı kullanımını teşvik eden bir mikroekonomik politika başarısızlığından biri veya her ikisinden dolayı ortaya çıkabilir (MC-MORRAN-NELLOR, 1994: 1). Ortaya çıkacak olan çevre zararı ise uygulanacak olan çevre vergileri ile içselleştirilebilir.

Geçmişte çevre politikaları geniş ölçüde yönetim ve kontrol tedbirlerine dayanmıştır. Bu yönetim ve kontrol tedbirleri genellikle bütün ekonomik sektörler yoluyla her bir ekonomik birime eşit olarak uygulanan minimum verimlilik standartları veya maksimum emisyon düzeyleri tespit etmiştir. Bu düzenleyici tedbirler, çevresel hedeflere ulaşma imkanını sağlama temel avantajına sahiptirler. Hedefi başarmanın çok önemli olduğu durumlarda bunlar alternatif araçlara tercih edilebilir (MAJOCCHI, 1995: 27). Ancak, kirliliği azaltmak için bir standart konulduğunda marjinal azaltma maliyetleri kirleticiler arasında değişeceği gerçeği dikkate alınmaksızın her bir firma eşit azaltma gayreti gösterir. Bunun yanında bu tedbirler, konulan standartlara kadar ödeme yapmaksızın kirlilik hakkı vermektedir. Bir vergi rejiminde ise, kirletici firmalar aynı kirlilik miktarı üzerin-

den vergi ödemek zorundadır. Bu ise, firmaları kirliliği azaltıcı teknolojileri uygulamak için teşvik edecek ve bu yolla vergi yükünü azaltacaktır. Çevresel sorunların giderek daha karışık ve çok boyutlu olması çevre politikasında yönetim ve kontrol tedbirlerinin etkinliğini azalttığı söylenebilir. Çünkü, son yıllarda atmosferin ısınması, ozon tabakasının incelmesi ve sanayileşme ile birlikte atıkların artması gibi çevresel sorunlar uluslararası nitelik taşımaktadır. Bu nedenle, bu sorunların yönetimi ve kontrol araçları ile çözülmesi daha zor olmaya başladığı söylenebilir. Çevresel amaçları gerçekleştirmek için ekonomik araçların kullanılması fikri son yıllarda bir çok OECD üyesi ülkede uygun bulunmuştur. Çevresel politika aracı olarak yönetim ve kontrol tedbirlerine karşılık ekonomik araçların verimliliği hakkında artan bir konsensus olduğu söylenebilir.

Çevre kirliliğini kontrol etmek için kamu müdahalesinin gerekliliği, kirleticilerin toplumun diğer üyelerine yüklediği maliyetler olan kirlilikle ilgili dışsallıklardan dolayı ortaya çıkar. Hükümet müdahalesi olmadan çevreyi kirletenlerin bu dışsal maliyetleri içselleştireceğini söylemek zordur. Negatif bir dışsallık olan kirliliğin, atmosfer ve su gibi doğal kaynakların bir bedel ödenmeksizin kullanılmasından kaynaklandığı söylenebilir. Bu durumda yapılacak şey ise topluma yüklenen bu dışsallıkları içselleştirmek olacaktır.

Bunun içinde topluma yüklenen bu dışsallıkların fiyatlandırılması gerekmektedir. Bu fiyatlar üreticiler ve tüketicilerin maliyetlerini artırması nedeniyle bunlar üzerinde ekonomik bir baskı oluşturarak bu dışsallık azalacaktır.

Dışsallıkları içselleştirmek için bazı çözümler ortaya atılmıştır. Bu çözümlerden biri, ortaya çıkan dışsallığın işlem maliyetlerinin bulunmadığı durumlarda dışsallığa neden olanlar ile bu dışsallıktan zarar görenlerin mülkiyet haklarına sahip olmaları suretiyle piyasa mekanizması içinde pazarlık yöntemi ile içselleştirilmesidir. Başka bir deyişle, dışsallıklar görüldüğünde dışsallıkların piyasa mekanizması içinde içselleştirmesi için üretim veya tüketim faaliyetinden zarar gören ve fayda sağlayanların bir araya gelerek etkinliği sağlayacak bir biçimde bir birini tazmin etmesidir. Bu çözüm, pazarlanabilir kirlenme hakkının temelini oluşturmaktadır. Chicago Üniversitesi Hukuk Profesörü Ronald Coase'nin Nobel ekonomi ödülü kazanan bu görüşüne Coase teoremi adı verilmektedir (CAOSE, 1960: 1-44; STIGLITZ, 1994: 267; EKEMEN, 1998: 44).

Ronald Coase, iyi tanımlanmış mülkiyet hakları varken ve işlem maliyetlerinin bulunmadığı durumlarda dışsallığın devam etmeyeceğini iddia etmiştir. Çünkü, hakkın kullanımı en yüksek ödeme isteği ile o aktöre tahsis edilecektir. Başka bir deyişle, bir dışsallıktan en

yüksek maliyeti çeken kişi kaynak kullanımının tüm alanı üzerindeki mülkiyet haklarını kurarak veya bu hakkın kullanımının satışından mümkün olduğu kadar fazla bedeli geri almaya gayret ederek bu maliyetleri kontrol altına almayı araştırırcaktır (BACKHOUS, 1999:120).

Dışsallıkları içselleştirmenin ikinci yolu ise, çevre vergileri uygulanmasıdır. Negatif dışsallığı önlemek için devlet ya kirlilik yayan üretim ve tüketime sınırlama getirir veya kirlilik yayan ürünün birimi başına vergi koyar. Konulacak olan bu çevre vergileri kirliliğe neden olan ürünlerin maliyetlerini artırarak bu ürünlerin üretim ve tüketimleri sosyal optimum düzeye getirilebilir. Bu vergilerle çevreye zarar veren ekonomik birime bu zarar ödettirilebilir ve böylece elde edilen gelirler bu zararın giderilmesi için kullanılabilir. Çevresel zararın önlenmesi için vergilerin kullanımı, Pigou'nun modern refah ekonomisine katkısına dayanan bir politikadır. Pigou'nun çözümü ise, çevreye yapılan zararın marjinal maliyetine eşit bir vergi uygulamaktır. Uygulanan bir çok vergi çeşidi çevre ile ilgili olabilir. Bunlardan bazıları; Pigouvian vergiler, dolaylı çevresel vergiler, çevresel amaçları sağlama niyeti olmayan vergiler ve belli bir amaç için ayrılmış vergiler şeklinde belirtilebilir.

2.1. Pigouvian Vergiler

Pigouvian vergiler, çevre problemlerini çözmede klasik bir çö-

zümdür. Bu vergiler bir faaliyet tarafından ortaya çıkarılan zararın birimleri üzerine konulan özel oranlı vergilerdir. Vergi oranı advalorem değil spesifiktir. Çünkü, vergi oranı faaliyetin fiyatından ziyade bir faaliyet tarafından oluşturulan zarara göre konulur. Vergi oranı, emisyonların sosyal etkinlik düzeyinde marjinal sosyal maliyete eşittir. Emisyonların sosyal etkinlik düzeyi, atık emisyonlarından firmaların marjinal faydası bu emisyonların marjinal sosyal maliyetine eşit olduğu noktada meydana gelir. Pigouvian vergiler, sosyal maliyeti yansıtmak için kirlilik fiyatını artırarak kirleticilerin kendi faaliyetlerinin özel ve sosyal maliyetleriyle karşılaşmalarını sağlar.

Pigouvian vergiler, fiyat mekanizmasını kullandığından bir çok çevresel problem için etkili çözümler olarak görülür. Pigouvian vergilerin iki ayrıncı özelliği sosyal etkinlik açısından bu vergileri çekici yapar. Birinci özelliği, çevre politikasının maliyetleri vergilerle azaltılabilir. Çünkü onlar, yönetim ve kontrol politikalarının idari maliyetlerine karşılık fiyat sistemine güvenirlir. İkinci özelliği, Pigouvian vergiler en düşük maliyete uydurulabilen firmalar ile en büyük kirlilik azaltımını ve herbir firma ile en az maliyet azaltımını teşvik etmeyle en düşük maliyet durumunda kirliliği azaltır. Böylece firmalar, daha düşük çıktı bileşimi belirleyerek, girdilerdeki değiş-

melerle ve emisyonları en az maliyetle azaltan yeni teknolojiye yatırım yaparak atık emisyonlarını azaltır. Örneğin, araç emisyonları üzerine bir Pigouvian vergi, seyahat edilen otomobil kilometrelerinde bir azalmayı teşvik edebilir, araçların bakımını artırabilir ve emisyonları en az maliyetle azaltan yatırımları teşvik edebilir (MC MORRAN - NEL-LOR, 1994: 2-3).

Ancak, Pigouvian vergilerin uygulanmasında iyi bilinen bir çok uygulama zorlukları vardır. Doğru vergi oranını tespit edebilmek için marjinal sosyal maliyeti belirlemenin zorluğu bu verginin ideal kullanımı için temel bir engeldir. Ayrıca, uyma, izleme ve ölçme sorunları da vardır (NEL-LOR, 1995: 109).

2.2. Dolaylı Çevre Vergileri

Pigouvian vergilerdeki belirtilen zorluklar karşısında, çevresel amaçları başarmayı hedefleyen diğer vergiler uygulanabilir. Dolaylı çevre vergileri olarak ifade edilen bu vergiler, bir Pigouvian vergide olduğu gibi emisyonları doğrudan vergilemekten ziyade kullanımları çevresel zarar veya emisyonlarla ilgili olan tüketim malları veya üretim girdilerini vergileme ile kirlilik azaltımını teşvik eden vergilerdir (MCMORRAN - NEL-LOR, 1994: 3). Dolaylı çevre vergileri, nispi fiyatları değiştirir fakat direkt olarak zarar veya emisyon üzerine konulmazlar.

Alternatif bir çözüm olarak dolaylı vergi sistemi, üretimleri ve tüketimleri sonucunda çevre kirlenmesine neden olan tüm nihai ürünlerin vergilendirilmesini sağlayacak bir şekilde dizayn edilebilir. Katma Değer Vergisi gibi bir kirlenme vergisi önerilmektedir (ÖNCEL, 1993: 17). Dolaylı çevre vergileri, üreticileri ve tüketicileri onların emisyon davranışlarını değiştirmek için teşvik eden fiyat teşvikleri sağlar ve böylece emisyonların sosyal etkinlik düzeyi başarılabılır. Ancak, genellikle çevre vergileri için temel etkinlik durumu bu vergilerin kullanımı ile geçersiz kılınır. Yani, etkinlik bakımından dolaylı vergiler daha az etkin oldukları söylenebilir.

Bir dolaylı çevre vergisinin etkinliğini değerlendirmede esas belirleyici olan çevresel zarar ve dolaylı çevre vergisi matrahı arasındaki bağlantının doğasıdır. Bu bağlantının önemi iki dolaylı çevre vergisini karşılaştırma ile gösterilebilir. Bu anlamda, dolaylı bir vergi olan bir karbon vergisi etkin, gasolin vergisi ise etkin olmayan bir vergidir. Bir karbon vergisi, karbondioksit emisyonlarından meydana gelen global ısınmayı minimize etme amacındadır. Karbondioksit emisyonları ya girdi (fosil yakıtlar) ya da emisyonun (karbondioksit) vergilendirilmesi ile etkili bir şekilde azaltılacaktır. Çünkü, karbondioksit emisyonları ve fosil yakıtların tüketimi arasında sabit oransal ilişkide bir değişmeye

izin veren teknoloji yoktur. Böylece, karbondioksit emisyonlarını azaltma ya dolaylı bir vergi olan bir karbon vergisi ile veya karbondioksit emisyonları üzerine doğrudan bir Pigovian vergi koyma ile etkili bir şekilde karşılanır. Bir çok durumda yerel hava kalitesi sorunlarına işaret etmek amacıyla olan bir gasoline vergisi gibi dolaylı bir vergi bir Pigovian vergi kadar etkili değildir. Çünkü, yerel hava kalitesi ve gasoline kullanımını arasında sabit oransal bir ilişki yoktur. Araç emisyonları üzerine etkili bir vergi, onların nispi maliyetleri ile belirlenen tedbirlerin bir kombinasyonundan daha düşük emisyonlar ortaya çıkacaktır. Petrol vergileri gibi dolaylı çevre vergileri, bütün durumlarda emisyon azaltımını teşvik etmez. Aslında onlar, emisyon azaltımının bazı etkili metodlarının kullanımını engelleyebilir. Kısaca, sadece çevresel zararlar dolaylı çevre vergi matrahı arasında sabit oransal bir ilişki varsa dolaylı çevre vergisi en düşük maliyet durumunda emisyonların sosyal etkinlik düzeyini oluşturacaktır (MCMORRAN - NELLOR, 1994: 3).

Sosyal etkinlik düzeyini sağlama da bir dolaylı çevre vergisi ve bir Pigovian verginin etkinliğini kıyaslamada iki sonuç çıkarılabilir. Birincisi, dolaylı çevre vergisi bir Pigovian vergiden daha fazla maliyetler yükleyecektir. İkincisi ise, sosyal etkin emisyon azaltımını başarmak için bir dolaylı vergi uygulamaktan

ziyade çevresel zararın sürüp gitmesine izin vermek tercih edilebilir (MCMORRAN - NELLOR, 1994: 4).

Yapılan açıklamalardan da anlaşılacağı gibi dolaylı çevre vergileri Pigovian vergilerle benzerdir. Çünkü, her iki vergi bir yönetim ve kontrol politikasından ziyade fiyat sistemini kullanır ve böylece dolaylı çevre vergileri çevresel politikanın maliyetini azaltabilir. Bununla birlikte, bütün azaltma sınırlarında sabit oransal bağlantı olmadıkça Pigovian vergilerden farklı olarak dolaylı vergiler en az maliyetle çevresel zararları azaltmayı teşvik etmeyecektir. Ancak, dolaylı çevre vergileri zararları bağlantılı olan malları vergilemede emisyon miktarını esas alan Pigovian vergilere göre daha kolay olması avantajına sahiptir.

2.3. Diğer Vergilerdeki Çevre İle İlgili Düzenlemeler

Çevresel hedefler bu iki verginin dışında diğer vergilerdeki düzenlemeler yoluyla da izlenebilir. Bu düzenlemeler dolaylı çevre vergilerine benzer etkilere sahip olabilir. Örneğin, kirliliği azaltan araçlara yatırım yapmak için teşvikler sağlayan tedbirler dolaylı çevre vergilerine benzerdirler. Çünkü, onlar sadece çevreyi korumayı amaç edinmiştir. Fakat, zararları azaltma en az maliyet durumunda meydana gelmeyebilir. Doğrusu, bu tedbirler teknoloji seçimini bozabilir, çevre-

sel ve ekonomik etkinsizliğe yol açabilir (MCMORRAN-NELLOR, 1994: 5).

Uygulanan bazı vergiler çevresel sonuçlar elde etme niyetinde olmamakla birlikte çevresel zararları azaltabilir. Çeşitli enerji ürünleri üzerine konulan tüketim vergileri, çevresel zararlı faaliyetleri engellediğinde çevresel bakımdan uygun olarak görülürler. Bunun yanında bazı vergiler çevre vergileri olarak etiketlenirler. Fakat, bu vergiler çevresel kaynakları kullanmanın nispi fiyatını değiştiren vergilerden ziyade çevresel amaçlar için ayrılmış gelirleri artıran vergilerdir. Bunlara da belli bir amaç için ayrılmış vergiler adı verilmektedir.

Çevre ile ilgili düzenlemeler vergi harcaması şeklini alır. Vergi harcamaları, firmaları onların emisyonlarını azaltmak için teşvik edebilir. Ancak vergi harcamasının yardım unsuru, mevcut kirlenici firmaları engelleyeceğini ve aslında toplam emisyonları arttırabileceğini ifade eder. Ayrıca diğer vergilerdeki çevre ile ilgili düzenlemeler, özel faaliyetlerin özel muamelesi için vergi sistemini kullanmaya dönük diğer talepleri teşvik edeceği tehlikesi vardır. Bunun yanında, özel faaliyetlerin özel muamelesini sağlayan vergi teşvikleri amaçlanmayan zararlı çevresel sonuçlara sebep olabilir (MCMORRAN-NELLOR, 1994: 5-6).

3. Çevre Vergileri Uygulamanın Amaçları

Çevrenin zarar görmesi bir üretim veya tüketim dışısalığıdır. Bu nedenle, çevreye dönük iktisadi ve mali politikaların dizayn edilmesinde, bu üretim veya tüketim dışısalıkları ile ilgili maliyetleri dikkate alarak bu maliyetlerin kaynak dağılımı kararlarına yansıtılması gerekir (HEMMING-MIRANDA, 1995: 152). Vergi sistemleri dizayn edilirken çevre sorunlarının çözümü, negatif çevre etkileri olması muhtemel olan doğrudan veya dolaylı vergiler ve yardımlar kaldırılarak, uygulanmakta olan vergiler çevreye uygun bir şekilde yeniden yapılandırılarak ve yeni çevre vergileri konularak sağlanabilir.

1990'lı yılların başından beri vergilerin çevre politikası aracı olarak kullanımı giderek artmıştır. Çevre vergilerinin giderek daha fazla kullanılmasının bazı nedenleri olduğu söylenebilir. Öncelikle, çevre politikası aracı olarak kullanılan geleneksel düzenleyici politika araçları limitlerine ulaşmış veya uygulanması zor ve maliyetli olduğu söylenebilir. Bu nedenle bir çok ülke bu geleneksel düzenleme kurallarının yanı sıra kirlenme izinleri, teminat geri ödeme sistemi, mali yardımlar vb. ve özellikle vergiler gibi ekonomik araçlar uygulamaya başlamıştır. Bunun yanında, piyasadaki rekabeti düzeltme, maliyetleri azaltma, teknolojik yeniliği arttırmak vb. gibi bir çok amacın gerçekleştiril-

mesi uygulanacak olan çevre vergileri ile sağlanabilir (OECD, 1997: 15-16).

Çevre vergileri istenen ekonomik ve mali ayarlamalara da katkı yapabilir. Bir çok ülke, işsizliği azaltmak için emek üzerindeki vergileri azaltmaktadır. Bu vergileri azaltma nedeniyle ortaya çıkan gelir kaybı ise, konulacak olan çevre vergilerinden elde edilecek gelirlerle (en azından bir kısmı) karşılanabilir. Bunun yanı sıra, günümüzde hükümetler ya bütçe gelirlerini artırmak veya özel çevre programlarını finanse etmek için gelir kaynakları aramaktadır. Uygulanacak olan çevre vergileri ise bu durumda bir gelir kaynağı olarak düşünülebilir. Görüldü gibi çevre vergilerinin çevresel amaçları yanında vergi politikası amaçları da söz konusudur.

3.1. Çevreye İlişkin Amaçlar

Çevre politikasında çevresel vergiler dahil ekonomik araçlar, kontrol araçlarından daha düşük maliyetle çevresel politika hedeflerini başarmanın bir yolunu sunabilir. Ekonomik araçlar aynı zamanda, kirlilik azaltımı ve teknik yenilik için sürekli bir teşvik sağlayabilir (OECD, 1997: 7). Çevre vergilerinin arkasındaki düşünce, insanların ekonomik kararlarını etkileme yoluyla çevreyi korumayı amaçlayan bir araç olarak vergilemeyi kullanmaktır. Çevre vergileri, ekonomik davranış ve çevre arasında doğrudan

dan bir ilişkinin olduğu varsayımına dayanır. Örneğin, enerji tasarrufu veya karbon içeren yakıtların tüketimini azaltma karbondioksit emisyonunda bir azalmaya neden olacaktır. Böylece, global ısınma riski azalacaktır. Eğer kirlitici ürünün tüketimi bu ürün üzerine özel bir tüketim vergisi konarak azaltılmak isteniyorsa iki temel piyasa koşulu dikkate alınmalıdır. Bunlar; vergilendirilmiş ürün için talep elastikiyeti ve bir veya daha fazla çevresel olarak tercih edilebilir alternatif ürünün varlığıdır (KOGELS, 1995: 63).

Talebin esnek olmaması veya alternatif ürünün olmaması vergilendirilmiş ürünün talebinde bir değişikliğe sebep olmayacaktır ve böylece çevresel amaç başarılmayacaktır. Ancak, hükümet kamu harcamaları için kullanabileceği veya çevre yardımları ve yatırımları için tahsis edebileceği vergi gelirlerinden hoşlanacaktır. Diğer taraftan, piyasa esnek bir talep sunuyorsa veya daha iyi bir alternatif ürün mevcutsa, vergilendirilmiş ürün için talep azalacak ve çevresel hedef başarılacaktır. Ancak, bu vergiden gelirler azalacak ve belki de sıfır olacaktır.

Yukarıda ifade edildiği gibi çevresel zarar, çevresel kaynak kullanan bir faaliyetin sosyal maliyeti sosyal faydalarını aştığı zaman ortaya çıkmaktadır. Sosyal fayda ve sosyal maliyet arasında ortaya çıkan fark iki faktörden biri veya her ikisinden dolayı ortaya çıkabilir.

Bunlardan birincisi, marjinal sosyal fayda ve marjinal sosyal maliyetlerin birbirine eşit olduğu çözümü getirmede piyasaların başarısız olmasıdır. Piyasa başarısızlığı örneğin, orman kullanımı ile ilgili zayıf tanımlanmış mülkiyet hakları olduğunda veya atıkların nehirlere veya atmosfere yayılmasında ortaya çıkacaktır. İkinci faktör ise, politika başarısızlığıdır. Bir doğal kaynağın aşırı kullanımını teşvik etmek için nispi fiyatları değiştiren mikro ekonomik bir politikanın kullanımı gibi. Örneğin, asalak yok edici kimyasal bir maddenin kullanımı veya su kaynaklarının kullanımı hükümet tarafından sübvansede edilebilir (NELLOR, 1995: 63).

Kirillikle ilgili dışsallıklardan dolayı, bir kamu malı olan çevreyi korumak için hükümetin elindeki araçlarla müdahale etmesi gerekmektedir. Hükümet müdahalesi olmaksızın bir kirleticinin dışsal maliyetleri hesaba katması için bir neden olmayabilir. Özellikle atmosfer ve su sistemleri istenmeyen atık ürünleri atmak için serbest metodlar olarak düşünülmesi diğer firmalar veya kişiler üzerine maliyetler yükleyebilir. Ekonomik bakış açısından kirillik, kirillik faaliyetlerinin marjinal yararı kirilliliğin marjinal zararına eşit olduğu noktaya kadar sınırlandırılmalıdır. Prensip olarak, kirillik azaltmanın herhangi bir şekli ya belirli bir düzey için kirleticiler emisyonları sınırlandıran düzenlemelerle ya da aynı düzey için emisyonları azaltmak

için uygun bir teşvik sağlayacak kirillik vergileri kullanma ile başarılacaktır. Ancak, kirilliliği azaltmanın maliyetlerinde kirleticiler arasında önemli farklılıklar olabilir. Bazı firmalar diğer firmalardan daha ucuz kirillik kontrol araçları kurabilirler (SMITH, 1995: 8-9).

Çevresel kirilliliği kontrol etmek için geleneksel düzenleme yaklaşımına kıyasla pazarlanabilir kirillik izinleri ve vergiler gibi piyasa mekanizmalarının üç temel cazip yönü vardır (SMITH, 1995: 9). Bunlardan birincisi, kirilliliği azaltmak için kişilere ve firmalara en az maliyetli yöntemi seçmeye izin verir ve böylece düzenlemelerden daha düşük ekonomik maliyetle kirilliliği kontrolün belirli bir derecesini başarabileceklerdir. İkincisi, piyasaya dayalı araçlar daha az kirleticiler ürünler ve üretim süreçleri geliştirmek için sürekli bir teşvik sağlayacaktır. Yani çevre vergileri, firmaları az maliyetli seçeneğe teşvik edeceğinden firmaların daha az kirleticiler teknolojileri ve girdileri kullanmasını sağlayabilir. Örneğin, firmalar vergi ödemektense yeni projeler yaparak atıklarını yeniden değerlendirebilirler. Dolayısıyla, çevre vergilerinin kirleticileri az maliyetli seçeneği belirlemeye teşvik edici, tasarruf ettirici ve yatırımlarda çevreyi dikkate alıcı etkilere sahip olacaktır (ERTÜRK, 1998: 220). Halbuki düzenlemeler minimum uyumu teşvik etme eğilimindedir. Üçüncüsü ise, bunlar gelirleri artırmaya yeteneğine sahiptirler.

Çevre problemlerine işaret etmek için bir çok çevre politikası aracı mevcuttur. Piyasa başarısızlığı durumunda, toprak reformu gibi yapısal tedbirler, düzenleyici politikalar veya atık yayılmaları durumunda pazarlanabilir kirlilik izinleri uygun olacaktır. Uygulanan politikaların teşvik ettiği çevresel problemler durumunda ise, uygulanan politikaları kaldırma veya değiştirme uygun olabilir. Vergiler ise, piyasa veya politika başarısızlığı tarafından neden olunan çevresel problemlere bir çözüm sağlayabilir. Vergiler ve pazarlanabilir kirlilik izinleri gibi fiyat mekanizmasını kullanan ekonomik araçlar ekonomistler tarafından daha sıklıkla tercih edilmektedir. Çünkü, onlar maliyetli düzenleyici araçlar gerektirmez ve en az maliyetli yollarla çevresel zararın indirimini teşvik eder (NELLOR, 1995: 109).

Geçmişte çevre politikaları geniş bir şekilde kontrol tedbirlerine dayanmıştır. Bunlar genellikle bütün ekonomik sektörler yoluyla her bir ekonomik firmaya eşit bir şekilde uygulanan minimum verimlilik standartları ve maksimum kirlilik düzeylerini göstermektedir. Düzenleyici tedbirler, çevresel hedeflere gerçekten ulaşılmayı sağlama olasılığı temel avantajına sahiptir. Ancak, bu düzenleyici araçlarla ilgili bir çok dezavantaj vardır (MAJOCCHI, 1995: 27). Statik etkinlik açısından, eğer kirlilik azaltımı için bir standart konulursa marjinal azaltma maliyetleri kirleticiler ara-

sında değişir gerçeğini dikkate almaksızın her bir firma eşit azaltma gayretleri yapmak zorundadır. Doğrudan düzenlemelerin idaresi zor olduğu gibi uygulaması da pahalı olduğu ve ekonomik verimin düşük olduğu söylenebilir (KARPUZCU, 1995: 27). Dinamik etkinlik açısından ise, doğrudan düzenlemelerle bir firma standartlara uyduğu sürece artık bir kirlilik miktarı yaymak için cezalandırılmaz. Yani, standartlara kadar hiçbir ödeme olmaksızın kirletme hakkı verilmektedir. Bu nedenle, firma hükümet tarafından konulan standartın altında atıkları azaltmak için yeni teknolojiler kullanmak için teşviğe sahip olmayacaktır. Bir vergi rejiminde kirletici firmalar kalan kirlilik miktarı üzerinde vergiler ödemek zorundadır. Bu ise firmaları yeni azaltma teknolojileri benimsemek ve aramak için teşvik edecek ve bu yolla vergi yükünü azaltacaktır. Çünkü, firmalar mümkün olduğunca kirlilik yayılmalarını azaltmak için bir maliyet teşviğine sahiptirler. Aksi halde onlar, yüksek vergi ödemeleri ile karşılaşacaklardır.

Çevresel politika aracı olarak kontrol tedbirlerine karşılık ekonomik araçların verimliliği hakkında artan bir konsensüs olduğu söylenebilir. Şimdi geniş bir şekilde vergilere karşı standartların verimliliğindeki farklılık çarpıcı olduğu bilinir. Ampirik deliller Amerikan kontrol sistem maliyetleri yakıt tüketimindeki aynı azalmayı başarmak için bir yakıt

vergisinden 7-10 kez daha fazla olduğunu göstermiştir (MAJOCCHI, 1995: 28).

Vergiye karşı düzenleyici veya pazarlanabilir izinler gibi politika araçlarının seçimi belirsizliğin kaynağına bağlı olabilir. Eğer bir malın üretim veya tüketiminin etkili düzeyleri ile ilgili daha iyi bilgi varsa fakat tüketim veya üretimin düzeyini başarmak için vergi oranlarının ne kadar olacağını bilmede belirsizlik varsa düzenleyici veya pazarlanabilir kirlilik izinleri çözümü tercih edilebilir.

3.2. Vergi Politikasına İlişkin Amaçlar

Çevre vergilerinin çevresel ve mali amaçları arasında bir ilişki olduğu söylenebilir. Mali açıdan, yeni vergiler konduğunda veya artırıldığında vergi tabanının istikrarlı durması istenir. Mevcut gelirler, talebi elastik olmayan faaliyetleri veya ürünleri vergileme ile elde edilir. Çünkü, yakın bir ikame yoktur. Çevresel açıdan ise, kirliliği veya kirlenici ürünleri kullanmayı azaltma açık bir amaçtır. Böylece, vergi tabanının hacminde bir azalma ortaya çıkacaktır. Bu da vergiden elde edilecek gelirleri azaltacaktır (OECD, 1997: 30).

Vergi sistemlerini çevre sorunlarına yönelik olarak dizayn eden vergi yükü, teşvik edilmesi gereken (örneğin, iş, tasarruf, yatırım ve risk alma gibi) faaliyetlerden en-

gellenmesi gereken faaliyetlere doğru kaydırmak gereklidir. Çevresel zararlı faaliyetler üzerindeki vergiler, ekonomik kararları bozmaya-
caktır fakat mevcut bozulmaları düzeltilecektir. Bu yüzden ekonomik olarak yararlı faaliyetleri azaltan vergilerden farklı olarak çevresel vergiler, ekonomik kayıplara neden olan faaliyetleri azaltır. Bu nedenle, aşırı yükler yüklemekten ziyade çevresel vergiler, gelirler ve ekonomik kazançlar sağlayabilir (MAJOCCHI, 1995: 28).

Çevre vergilerinin düzenleyici karakteri, çevre vergilerinden elde edilen gelirlerin diğer vergilerden elde edilen gelirleri azaltmak için kullanılması gerektiği prensibi tarafından sık sık vurgulanır. Son zamanlarda bu yaklaşım, vergi yükünde emek gelirinden enerji tüketimine bir kaymanın çifte bir yarar sağladığı beklentisi anlamında bir ivme kazanmıştır. İşsizlikle mücadele etmede daha düşük gelir vergisi oranları, bir enerji veya karbon vergisi ise çevreyi korumak için bir vergi aracı olacaktır. Uzun dönemde gelir vergisi kayıpları, enerji veya karbon vergilerinden elde edilecek ilave gelirler yoluyla telafi edilecektir. Böylece, çevre vergilerinin karakteri tam bir düzenleyici vergiden düzenleyici artı gelir hatta gelir artı düzenleyici vergiye dönecektir (KOGELS, 1995: 64).

Gelirler aşırı vergi yüklerine neden olan diğer vergileri azaltmak için kullanılırsa, çevresel vergileme

yoluyla kamu harcamalarının finansmanı çifte yarar sağlayabilir. Özellikle, Avrupa Komisyonunda tartışılan bir fikir yeni bir enerji veya karbon vergisi tarafından sağlanan gelir ile sosyal güvenlik katkıları veya gelir vergilemesinin bir azaltımını finanse etme imkanını önerir. Bu çeşit bir mali hareket çevresel şartları düzeltme ve bu arada yeni işler oluşturma ile çifte yarar sağlayacaktır. Böylece işsizlik azalacaktır. İstihdam imkanlarındaki bu genişleme konulacak olan bir enerji vergisinden elde edilecek gelirlerin sosyal güvenlik katkılarında bir azalma sağlayacak fon için kullanılırsa daha fazla olacaktır. Yeni istihdam edilen işçiler tarafından kazanılan gelir global talep düzeyinde bir artışa neden olacaktır. Çünkü, iç mallar üzerindeki ortalama harcama eğilimi işçiler için sermaye geliri sahiplerinden daha fazla olması muhtemeldir. Böylece, fiyat yükselişlerinden gelen gelir üzerindeki negatif etki çarpan etkisi yoluyla düşürülür. Bu nedenle, işverenler tarafından ödenen sosyal güvenlik katkılarındaki indirim yoluyla sermaye maliyetine göre emeğin nispi maliyetini düşürme için aktif politika enerji vergilemesinin etkinliğini gelir etkisini azalttığı ve ikame etkilerini artırdığından dolayı düzelterektir. Bu şekildeki bir mali davranış ya karbondioksit emisyonlarını engelleyerek ya da enerji etkinliğini artırarak veya yeni iş imkanları oluşturarak çifte yarar sağlayacaktır. Sos-

yal güvenlik katkılarını azaltmakla yeni işler sağlamak veya işsizliği azaltmak hedeflenirken, çevre vergilemesinin temel hedefinin çevreyi iyileştirmek için dış maliyetleri içselleştirmek olduğu unutulmamalıdır. Ancak, konulan bir enerji vergisi dolayısıyla ekonominin enerji yoğun sektörlerinin dış rekabetindeki bir bozulma olursa bundan nasıl kaçınılacağına düşünülmesi büyük önem taşımaktadır. Avrupa Komisyonu, çevresel vergiden elde edilen ilave vergi gelirinin yeniden kullanımının şu şekilde olabileceğini belirtmektedir (MAJOCCHI, 1995: 32);

– Kişisel gelir vergisinde indirim ve işçi sosyal güvenlik katkıları	% 30
– İşverenin sosyal güvenlik katkılarında indirim	% 30
– Kurumlar vergisinde indirim	% 10
– Enerjinin azalmasını önleyici sanayi yatırımı için vergi teşvikleri	% 25
– Hane halkları tarafından enerji yatırımı için emlak gelir vergisi indirimi	% 5

Verginin uygulanması ve onunla ilgili gelirin yeniden kullanımı ilk olarak ürün için çok az bir artış ortaya çıkarır. Çünkü, ilave yatırım

ekonomide daha yüksek enerji verimliliğini başarmak için yapılır. Ancak, zaman içinde elde edilecek gelirlerin bu şekilde tekrar ekonomiye tam olarak aktarılması halinde hem enerji yoğun sektörlerin rekabetinde meydana gelecek bozulmalar önlenebileceği ve enerji yatırımlarının teşvik edileceği hem de işsizliğin azaltılabileceği söylenebilir.

Karbon vergilerinden potansiyel olarak elde edilebilir gelirlerin miktarı çok büyüktür. Larsen ve Shah (1995) bütün uluslar tarafından ton başına 10 dolar bir karbon vergisi koyduğunda onun birinci yıl işleminde 55 milyar dolar kazanç sağlayacaktır. 1987 kişi başına GSMH'sı 900 dolardan daha az olan ülkeler için gelirler GSMH'nin % 1'inden daha fazla ve kamu gelirlerinin % 5.7'si olacaktır. Çin ve Polonya için böyle bir vergiden gelirler GSMH'nin % 2 sine yaklaşacaktır. Bu gelirler OECD ülkelerinde daha az olacaktır. Bunlar GSMH'nin % 0.2'si ve kamu gelirlerinin % 1'i olacaktır. Bu vergi ABD'de konulursa ton başına 5 dolar vergi yaklaşık 15 milyar dolar yıllık kazanç sağlayacaktır. Fakat ton başına 100 dolar bir vergi yaklaşık 200 milyar dolar veya GSMH'nin % 3'den fazlası kazanç sağlayacaktır. Japonya da ise GSMH'nin % 1'inden daha fazla olacaktır (CHARLES, 1997: 20).

Avrupa Komisyonu Avrupa Birliğindeki vergi sistemlerinin yapılarını analiz etmiştir. Burada enerji ve

çevresel hedefli diğer vergilerden gelirleri 1980-1993 arasında her bir yıl için seçip ayırmıştır. GSMH'ya göre yapılan ölçümlerde, 15 üye ülkede ortalama olarak çevresel ve enerji vergilerinin toplamı 1980'de % 2.1'den 1993 de % 2.7'ye yükselmiştir. Toplam vergilerin payı olarak, bu vergilerin toplamı ortalama olarak 1980'de % 5.7'den 1993'de % 6.7'ye yükselmiştir. Norveç'te çevreyi etkileyen vergiler 1980'de toplam vergi gelirlerinin % 5.9'unu 1992'de ise % 8.2'sini oluşturmuştur.

(OECD, 1997: 29). Buradan da anlaşılacağı gibi, enerji vergileri dahil geniş bir anlamda nispi olarak küçük fakat bir çok OECD ülkesinde büyüyen bir gelir kaynağı olduğu söylenebilir.

Belirli bir vergi düzeyi, vergilendirilmiş ürünün alış verişi hacminde uzun dönemde kısa dönemden daha geniş bir azalma ortaya çıkacaktır. Uzun dönemde, ürünün kullanıcıları alternatif ürünler aramak için daha fazla fırsatlara sahip olacaktır. Aynı zamanda üreticiler, uzun dönemde çevreye daha az zararlı ürünler üretme imkanına sahip olacaklardır. Örneğin, kirli mazot üzerine bir vergi konulduğunda zamanla üreticiler daha temiz mazot üretecekler ve böylece kirli yakıtlar İsviçre'de olduğu gibi piyasadan kaybolacaktır (OECD, 1997: 30).

Çevresel ve mali amaçlar arasında ortaya çıkacak çatışma ise

fazla dikkate alınmamalıdır. Çünkü, çevre vergilerinin çoğu güçlü bir talep ve davranışsal değişikliği ortaya çıkarması muhtemel değildir. Bu değişiklik ancak birkaç çevre vergisi konulursa gelecekte ortaya çıkabilir. Çevresel amaçlı vergilerin vergi tabanlarında istenen veya mümkün olan bu azalmanın yol açacağı mali problemler ise birkaç şekilde telafi edilebilir. Bunlar; başka çevresel vergilerin konulması, çevresel verginin oranının artırılması ve çevresel yarara ilişkin değer değişebilir. Böylece ortaya çıkacak gelir kaybı telafi edilebilir. Çevresel vergilerden elde edilecek gelirin kullanımı ise önemli ekonomik ve politik sonuçlara sahiptir. Bu ekonomik ve politik sonuçlar ise ülkede mevcut olan ekonomik, mali ve çevresel şartlara bağlı olacaktır. Elde edilecek gelirlerin kullanımı için dört ayrı alternatiften söz edilebilir (OECD, 1997: 31); bunlardan birincisi, elde edilen gelir kamu kesimi açıklarını azaltmak için kullanılabilir. Böylece şimdiki ve gelecek kuşaklar tarafından ödenecek faizler ve gelecekteki muhtemel vergi yükü azaltılır. İkinci olarak, elde edilen gelirler artan kamu harcamalarının finansmanında kullanılabilir. Üçüncü olarak, ekonomik faaliyetleri bozucu diğer vergiler azaltılabilir veya kaldırılabilir. Böylece çifte yarar sağlanabilir. Son olarak ise, elde edilen geliri belli bir amaç için ayırmaktır. Elde edilen bu geliri belli bir amaç için ayırma birkaç şekilde yapılabilir;

öncelikle bütçede daha önceden açıkça sözü edilen özel çevresel projeler için ayrılabilir. İkinci olarak, çeşitli çevresel projelerin finansmanını sağlayacak özel çevresel fonlara elde edilen gelir aktarılabilir. Üçüncü olarak, vergi ödeyen kişiler veya şirket grupları arasında dağıtılabilir ve son olarak, çeşitli çevre ile ilgili hizmetler sunmanın maliyetini karşılamak için ayrılabilir. Genel olarak ifade etmek gerekirse, çevre vergileri gelirlerinin kullanımı daha yaygın vergi politikaları kapsamında görülmeli ve ayrıca bir seçenekler karışımı düşünülebilir. Örneğin, İsveç'te tahmin edilen kabondioksit vergisinin geliri kısmen ulusal emekli aylığı projesine işveren katkılarını azaltmak için kullanılacak ve kısmen de nüfusun geri kalanına dağıtılacaktır.

Çevre vergileri, aksi halde mümkün olandan daha düşük maliyetle ortaya çıkarılacak belirli bir gelir düzeyine izin verir. Çevre vergileri çifte yarar sağlar. Çünkü, çevre vergileri; çevresel zararın sosyal maliyetini azaltır ve bunun yanında vergi sisteminin sosyal maliyetinde tam bir indirime katkı yapan sosyal olarak maliyetli diğer vergilerin oranlarında bir indirime izin verir. Çevresel amaçlar, çevresel kaynakları kullanmanın marjinal sosyal maliyeti kaynakları kullanmanın marjinal sosyal yararına eşit oluncaya kadar emisyonlar üzerindeki vergi oranını artırma ile karşılanabilir. Gelir perspektifinden, vergi oranı vergi

oranı koymanın marjinal sosyal maliyeti alternatif vergi araçları arasında eşit olacak şekilde konulmalıdır. Azaltılmış çevresel zarar ve çevresel vergilerden sosyal maliyetsiz gelir elde etme olan çifte yararı toplamanın çekiciliği küçümsenmemelidir (NELLOR, 1995: 109).

Elde edilecek olan çifte yararın varlığı ve hacmi, başka şeyler arasında, artan istihdamda emek vergisi indirimlerinin etkinliğine ve çevresel verginin yükünün ne kadarının emek tarafından ortaya çıktığına bağlıdır. Mevcut deliller, vergi yükünün yüksek olduğu ülkelerde emek üzerindeki vergiyi azaltarak istihdamı artırma potansiyelinin olduğu işaret etmektedir. Ancak, çevre vergilerinin büyük bir kısmının işçiler tarafından ödenmiş olacağı hesaba katılmalıdır. Bu nedenle, emek üzerindeki vergi oranında bir azalma yalnız ayrı bir emek vergilemesi düşüncesinin gösterdiğinden daha az olacaktır. Ayrıca anlamlı bir istihdam etkisi, emek ücretlerinde temel bir indirimi gerektirecektir. Bu nedenle çevre vergilerini koyma, bu indirimi finanse edecek yeterli ölçüde gelirler sağlamalıdır. İlave harca için vergi gelirlerini tahsis etme de vergi kaymaları ve çifte yarar için potansiyeli azaltacaktır. Çifte yararın varlığı ile ilgili yapılan çalışmalarda elde edilen sonuçlar karma olduğu söylenebilir. İstihdam üzerine pozitif bir etkinin olduğu yerde bu etkinin küçük ve işsizliğe uzun dönemli yapısal bir çözüm sağlaması

nın muhtemel olmadığı sonucu elde edilmiştir. Bununla birlikte, birçok ülke böyle politikalar (Örneğin, Belçika, Danimarka, Finlandiya, Hollanda, Norveç, İsviçre ve İngiltere) izlemektedir (OECD, 1997: 35-36).

Çevresel vergiler, kirleticilerin davranışında önemli değişiklikler yapacaktır. Burada vergilendirilmiş girdi veya ürün için talebin fiyat elastikiyeti büyük önem taşımaktadır. Çevresel vergilere cevabın yüksek olduğu yerde, yüksek fiyat elastikiyeti çevresel vergilerden ortaya çıkan gelirleri azaltma eğiliminde olacaktır. Elde edilecek gelirler davranışsal cevabın olmadığı durumdan daha az olacaktır. Bundan dolayı, bir dereceye kadar bir gelir kaynağı olarak bir çevresel verginin değeri onun çevresel etkinliği ile ters ilişki içindedir. Ancak, bu çevresel vergilerde gelir konuları ihmal edilmeli veya çevre vergileri az gelir ortaya çıkaracak anlamına gelmez (SMITH, 1995: 11).

Çevresel politikada vergilemenin rolünün bir çok ekonomik analizi, yayılan kirliliğin her bir ünitesi için kirleticilere masraf yazmak için bir ölçü sisteminin uygulanabileceği kapalı bir şekilde varsayılıyor. Ancak ölçülmüş atıkların vergilemesi bazı durumlarda uygulanamayacaktır. Örneğin, bir çok atık kaynağının olduğu yerde veya atıkların izlenebildiği tek bir noktanın olmadığı yerde. Aynı şekilde, tarımsal gübrelerin aşırı kullanımı tarafından su

sistemlerinin kirlenmesinin doğrudan ölçümü uygulanabilir olmayacaktır. Çünkü, kirliliğin tek bir kaynağı yoktur. Bu teknik sınırlamalara ilave olarak açık kirlilik vergilemesi ayrıca yeni idari prosedürün kurulmasını gerektirecektir (SMITH, 1995: 8).

Mevcut dolaylı vergi sistemi, mevcut idari prosedürleri ve aygıtları kullanarak kirlilik kontrolü için piyasaya dayalı teşvikleri tanıtmaya için bir yol sağlar. Yapılan kirliliğin her bir biriminin vergilemeden ziyade çevresel amaçları izlemek için mevcut vergi sistemini kullanma dolaylı teşvikleri gerektirecektir. Böylece araba eksozundan çıkan gazı vergilemek yerine, kirlilik miktarı petrol kullanımını ile orantılıdır varsayımı üzerine ilave vergi petrol satın alması üzerine konulabilir. Aynı şekilde, hızlandırılmış amortisman belirli kirlilik kontrol tipleri veya enerji etkin yatırım için sağlanabilecektir.

Kirlilik atıklarının doğrudan kontrolü ve vergileme gibi piyasaya dayalı teşvik mekanizmaları arasındaki temel bir farklılık piyasaya dayalı teşvik mekanizmalarından alınan ilave mali gelirlerdir. Bu ilave gelirler, hem fırsatlar hem de problemler sergiler. Bir taraftan vergi yükü sanayi rekabetini zıt bir şekilde etkileyebilir veya daha fakir hane halkları üzerine ağır bir şekilde yüklenir. Bu problemlerin bazıları gelir tarafsız çevresel vergiler koyma ile azaltılabilir, çevresel verginin yükünün geniş bir kısmını üstlenen

gruplar için kaybını karşılayacak vergi indirimleri sağlayacak vergi sistemi için diğer değişiklikler yoluyla gelirler geri alınması ile azaltılabilir. Diğer taraftan artırılan gelirler vergi sisteminin tüm yapısında düzeltilmeye imkan sağlayabilir (SMITH, 1995: 9). Çevre vergileri, sadece kirlilik faaliyetlerini azaltma ile sosyal refahı artırmaz aynı zamanda bize gelir, satışlar ve diğer bozucu vergilere güveni azaltma ile düzeltilmiş bir gelir sistemi verebilir.

4. Çevre Vergilerinin Dizaynı ve Amacını Etkileyen Faktörler

Çevre vergi teorisi, politika kararları açık bir şekilde etkinlik temelinde dayanırsa kirlilik azaltımı için çevre vergilerinin diğer şekillerinden ziyade Pigouvian vergilerin kullanılması gerektiğini gösterir. Pigouvian olmayan vergilerin karşılaştırmasında ise, dolaylı çevre vergilerinin çevre ile ilgili düzenlemeleri kapsayan vergilere göre daha iyi olduğu sonucuna varılmıştır. Ancak uygulamada, çeşitli vergilerdeki çevre ile ilgili vergi düzenlemeleri çevresel amaçları gerçekleştirmek için ya dolaylı çevre vergilerine veya Pigouvian vergilere güvenmektedir (MCMORRAN - NELLOR, 1994: 10).

Çevre vergilerinin teorisi ve uygulaması arasında bazı farklılıklar olduğu söylenebilir. Bu farklılık ise, etkili çevre vergilerini uygulamayı

etkileyen bir çok faktörü inceleyerek açıklanabilir. Bu faktörlerin ise, çevre vergilerinin dizaynı ve yönetiminin güçlü, ülkelerin özel ekonomik ve yapısal şartları, uygulanan çevre vergilerinin üretim, istihdam, uluslararası rekabet ve adalet gibi diğer politika amaçları ile uyuşması olduğu söylenebilir.

Teoride, etkili bir çevre vergisini hesaplama oldukça basittir. Bu hesaplama, bir kirlilik kaynağı için marjinal iç fayda ve marjinal sosyal maliyeti belirlemektir. Bunların kesişme noktası ise etkili vergi oranını gösterir. Ancak uygulamada, fayda ve maliyetleri belirlemek zor olacaktır ve etkili bir çevre vergisinin dizaynındaki önemli sorun devam edecektir. Marjinal sosyal maliyeti belirleme, sosyal maliyetin birçok yönü olduğu için zordur. Aynı şekilde marjinal iç faydayı ölçmek de zor olacaktır (MCMORRAN - NELLOR., 1994: 11).

Bunların yanısıra, bir çok kirlilik kaynağı olduğunda Pigouvian vergilerde kirliliğin fiziksel miktarını izlemek ve ölçmek teknik veya pratik olarak zordur. Ayrıca yönetim giderlerinin birimi başına düşen gelir düşük olursa çevre vergilerinin yönetimi için teşvik azaltılacaktır. Çevre problemlerinin çeşitliliği bir çok vergiyi gerektirecek ve bu durum çevre vergilerini yönetmenin zorluğunu artıracaktır. Öte yandan, çevresel sorunların bazıları geçici bir özelliğe sahiptir ve zararlı ilgili vergi yapısı zor olabilir. Örneğin, otomobiller-

den kaynaklanan hava kirliliğinin maliyetleri günün belirli zamanlarında ve kent alanlarında en yüksektir. Dünya Bankasının bir çalışmasında bu zorluğa işaret eden en iyi metod olarak düzenleyici tedbirler ve vergilerin bir kombinasyonunu kullanmayı önermiştir (MCMORRAN - NELLOR, 1994: 12; NELLOR, 1995: 110).

Üzerine çevre vergisi konulan malı ikame eden mallar için piyasa başarısızlığı olduğunda, bir çevre vergisinin konulması ile çevresel zarar artırılabilir. Çünkü bir malın üzerine çevre vergisi konulması ile çevresel zarar azaltılırken bu malın ikamesi olan malların daha çok kullanımı ile çevresel zarar artabilir. Örneğin, fakir bir ülkede petrol yakıtları üzerine bir verginin konulması ile kirlilik azaltılabilir. Ancak, vergi dolayısıyla petrol fiyatlarında meydana gelecek artış nedeniyle ikame mal olan ormanların tüketimi artacağından başka bir çevresel zarar ortaya çıkacaktır. Diğer bir örnek, Tayland da kimyasal gübreler üzerine konulan bir vergi çevresel zararları sonuçlandırmıştır. Çünkü konulan bu vergi, mülkiyet haklarının zayıf tanımlandığı arazi üzerindeki ormanı temizleme ile (yoğun çiftçilikten ziyade) yaygın çiftçiliği teşvik etmiştir.

Bunun yanı sıra, makro ekonomik istikrarsızlığın olması çevresel vergilerin etkinliğini sınırlayabilir. Örneğin, yüksek enflasyon özel oranlı olan Pigouvian vergilerin etkinliğini sınırlayacaktır. Çünkü enf-

lasyon, marjinal sosyal maliyetleri yansıtabilecek vergi oranlarının reel değerini aşındıracaktır. Enflasyon şartları, bazı vergi harcamalarının teşvik etkilerini azaltacaktır. Yüksek enflasyon, fiyat artışlarının etkinliğini azaltarak dolaylı vergilerin etkinliğini de azaltabilir. Ayrıca çevresel vergiler, çevresel zararı azaltan üretim metodlarını değiştirmenin istenen teşvik etkilerine sahip olmayabilir. Çünkü, kâr maksimizasyonu amacı olmayan hükümet şirketleri gibi şirketler üretim metodlarını değiştirerek vergi yükünü azaltmayı araştırmaksızın, çevresel vergileri dikkate almaksızın faaliyetlerine devam edecektir. Yani hükümetlerin sahip olduğu şirketler, çevre vergileri tarafından ortaya çıkan fiyat artışlarına duyarlı değildir. Öte yandan, ekonomi politikası sorunları da söz konusudur. Bunlardan birincisi, çevresel vergileri kullanma özel faaliyetlerin özel muamelesi için vergi sistemini kullanmak için diğer talepleri teşvik edeceği tehlikesidir. İkincisi, çevresel vergiler koymaya politik bir engel uluslararası rekabet edebilirliğe zarar vereceği düşüncesidir. Bu sorun az da olsa çevre vergilerinin ticari mallar üzerine ve tüketim aşamasında konulması ile azaltılabilir. Üçüncüsü çevre vergileri, azaltılmış çevresel zarar şeklinde sosyal yararlar sağlamanın yanında diğer vergiler gibi üretim kararları ve tüketim şekillerinde değişikliğe neden olabilir. Dolayısıyla, çevre vergileri konulurken bu zarar

ve kazançların dengelenmesi gerekir. Dördüncüsü çevre vergileri, üretimi azaltarak istihdam beklentilerini engelleyebilir. Bunun yanı sıra bir çok çevre vergisi azalan oranlıdır. Çünkü onlar, düşük gelirli tüketicilerin gelirlerinin önemli kısmını harcadığı malların fiyatlarını artırmaktadır. Yani bu mallar, düşük gelirli bütçelerinde önemli bir paya sahiptir.

Çevresel vergi reformları sık sık gelir tarafsızlığı kapsamında uygulanmaktadır. Yani, toplam vergi yükünü artırmamak için diğer vergilerde indirim yoluyla ilave çevre vergisi tazmin edilmiş olmaktadır. Başka bir deyişle gelir tarafsızlığı, çevre vergisinden elde edilen gelir bazı diğer vergilerde bir indirimle dengelenir. Böylece, çevre vergisi ekstra gelir artırma niyetinde değildir. Bu önemlidir. Çünkü, çevre vergisinin geliri uzun dönemde verginin çevresel etkilerinin bir sonucu olarak düşecektir. Bu nedenle çevre vergileri gelir amaçları için iyi uydurulmamıştır. Çünkü gelir amaçları, niyet edilmiş çevresel amaçları bozacaktır (LODIN, 1995: 17). Emek ve sermaye üzerindeki vergileri azaltmak için çevre vergilerini kullanma imkanı son zamanlarda büyük öneme sahip olmuştur. Böyle reformlar ekonomik verimlilik üzerinde pozitif etkiler ile çevresel kazançları kaplayacaktır.

Çevre vergilerinin matrahının belirlenebilmesi de büyük önem taşımaktadır. Bu konudaki ekonomik

teori ise açıktır. Buna göre dışsallıklar üzerine vergiler doğrudan dışsal maliyet oluşturan faaliyet üzerine konulmalıdır. Bazı malların üretim süreci zararlı atık emisyonları gerektiriyorsa bir birim verginin konusu malın kendisi değil atık emisyonları olmalıdır. Mümkün olduğunca vergiyi, kirliliğe işaret etmek için dizayn etmeliyiz. Yani mümkün olduğunca doğru şeyi vergilendirmeliyiz. Örneğin, bir çok ülkede kent hava kirliliğinin temel kaynağı otomobil emisyonlarıdır. Bu kirliliği azaltmak için yakıt üzerine bir vergi konulması halinde belki bir dereceye kadar araba kullanımını azaltılır. Fakat istenen emisyon karakteristikli otomobil satın alımı için istenen teşviği sağlamada ve daha kirlilik emisyonlarını daha düşük düzeylerde tutmada başarısız kalacaktır. Dolayısıyla vergi matrahi, bazı ilgili faaliyet değil, kirlilettiği faaliyetin kendisi olacaktır (OATES, 1995: 929). Çevre vergileri konulurken yukarıda belirtilen durumlar dikkate alınarak bunların ortaya çıkmaması için gerekli düzenlemelerin yapılması halinde çevre vergilerinden beklenen yarar daha fazla olacağı söylenebilir.

5. Sonuç

Çevresel kaynak kullanan bir faaliyetin sosyal maliyetleri bu faaliyetin sosyal yararlarını aşmışta meydana gelen çevresel problemlere işaret etmek için bir çok politika aracı mevcuttur. Çevreyi koru-

mak için yönetim ve kontrol araçları veya ekonomik araçlar kullanılabilir. Bunlardan ekonomik araçlar, maliyetli düzenleyici araçlar gerektirmediği ve en düşük maliyetlerle çevresel zararı azaltmayı teşvik ettiği için daha fazla tercih edilmektedir. Çevreyi korumak için uygulanacak ekonomik araçlardan biri ve belkide en önemlisi ise çevre vergileridir. Uygulanacak çevresel vergilerle çevrenin korunması yanında mali amaçlar da yerine getirilebilir. Çünkü, onlar aksi halde mümkün olandan daha düşük maliyetlerle ortaya çıkarılan belirli bir gelir düzeyine izin verirler. Böylece çevresel vergiler, çifte yarar sağladığı söylenebilir. Çünkü bu vergiler, çevresel zararın sosyal maliyetini azaltmanın yanı sıra diğer sosyal maliyetli vergilerin oranlarında bir indirime izin verir. Böylece, vergi sisteminin sosyal maliyetinde toplam bir indirime katkı yapar. Yani bu vergiler, çevrede bir düzelleme sağlamanın yanında emek arzı ve tasarruf kararlarını değiştiren gelir vergileri gibi diğer vergileri azaltmak için çevre vergilerinden elde edilen gelirleri kullanarak ekonomik etkinlikte bir iyileşme sağlar. Böylece çevre vergileri, aynı anda hem çevreyi koruduğu hem de emek arzı ve tasarruf kararlarını bozan vergilerin kaldırılmasını sağlayarak vergi sistemini düzelttiği söylenebilir.

Ekonomistler çevre vergilerinin, kirlilik faaliyetlerinin düzeyini azaltmanın yanısıra onların zararları

azaltıcı yeni teknolojilere önemli teşvikler sağladığını vurgulamaktadır. Çevre vergileri, istenen ekonomik ve mali ayarlamalara da katkı yapabilir. Bir çok ülke, işsizliği azaltmak için emek üzerindeki vergileri azaltmaktadır. Bu vergileri azaltma nedeniyle ortaya çıkan gelir kaybı ise, konulacak olan çevre vergilerinden elde edilecek gelirlerle (en azından bir kısmı) karşılanabilmektedir. Bunun yanı sıra, günümüzde hükümetler ya bütçe gelirlerini artırmak veya özel çevre programlarını finanse etmek için gelir kaynakları aramaktadır. Uygulanacak olan çevre vergileri ise, bu durumda bir gelir kaynağı olarak düşünülebilir. Görüldüğü gibi çevre vergilerinin çevresel amaçları yanında vergi politikası amaçları da söz konusudur.

Ekonomik araçlar içinde en başta gelen çevre vergilerinin çevreyi korumada etkili olabileceği konusunda giderek artan bir konsensus mevcuttur. Çevre vergileri, düzenleyici araçlardan daha iyi ekonomik politikalar ve çevresel entegrasyona katkı yapabilir. Ekonomik faaliyetleri bozucu vergileri azaltma ve vergi sistemlerinde uygun ayarlamalar yapma orta ve uzun dönemde sadece çevresel yararlar değil aynı zamanda ekonomik yararlar meydana getirecektir. Bunlar; ekonomik bozulmaları azaltarak artan ekonomik verimlilik ve çevresel korumada artan verimlilik olduğu

söylenbilir. Bu nedenle ülkelerin, vergi sistemlerini çevreye uygun hale getirme potansiyelini düşüncesi faydalı olacaktır.

OECD üyesi ülkelerde çok değişik çevresel vergi tedbirleri uygulanmaktadır. Bunları gruplar halinde ifade edersek; motor yakıtları, enerji ürünleri, araçla ilgili vergileme, tarımsal girdiler, piller, plastik torba, solvent vb diğer mallar, direkt vergi teşvikleri (çevresel yatırımlara ve hızlandırılmış amortisman gibi), hava ulaşımı (gürültü gibi), su, atık elden çıkarma ve yönetimi gibi ifade edilebilir. Bunlardan Türkiye'de bir kaç uygulanmaktadır. Bunlar; atık elden çıkarma, lağım pisliliği ücretleri, araçla ilgili vergileme ve motor yakıtlarıdır. Türkiye'de mevcut Çevre Kanununda kirliliğin bedelinin kirlenene yükleneceği belirtilmekle birlikte uygulamaların yetersiz ve etkisiz olduğu söylenebilir. OECD ülkeleri arasında ekonomik araçların en az kullanıldığı ülkenin Türkiye olduğu söylenebilir. Dolayısıyla, Türkiye'de bu konuya yeterince önem verilmediği ve diğer ülke uygulamalarına dikkat edilmediği söylenebilir. Çevrenin korunması ve gelir ihtiyacının karşılanması ve ekonomideki bozulmaları ortadan kaldırması nedeniyle çevre vergileri büyük önem taşımaktadır. Bu nedenle, vergi sistemi dizayn edilirken bunlarında dikkate alınarak çevre vergilerinin uygulanmasının yararlı olacağını söylemek mümkündür.

YARARLANILAN KAYNAKLAR

- BACKHAUS G. Jurgen (1999), *The Law and Economics of Environmental Taxation: When Should the Ecotax Kick In?*, International Review of Law and Economics, V.19, March.
- BOVENBERG, Lans A.-MOOIJ Roud A. (1994), "Environmental Levies and Distortionary Taxation", *The American Economic Review*, 1994/9: 1085-1089.
- CHARLES E.McLURE, Jr (1997), "Tax Policies For The XXIst Century", *Visions of The Tax Systems of the XXIst Century*, International Fiscal Association, 1997: 20-27.
- EKEMEN, Ebru, *Avrupa Birliği ve Türkiye'nin Çevre Politikalarının Karşılaştırmalı İncelemesi, İktisadi Kalkınma Vakfı*, No: 153.
- ERTÜRK, Hasan (1998), "Kaynak Kullanımında Etkinlik Açısından Çevre Kirletmesi ve Kirletme Vergisi", *MÜ, Maliye Araştırma Merkezi*, 1998/10: 220-225.
- FULLERTON, Don-METCALF E., Gilbert, *Environmental Taxes and The Double-Dividend Hypothesis: Did You Really Expect Something For Nothing?*, NBER Working Paper, 1997, No: 6199.
- GOULDER H., Lawrence, *Environmental Taxation and The "Double Dividend : A Reader's Guide"*, NBER Working Paper, 1994, No: 4896.
- HEMMING, Richard-MIRANDA, Kenneth (1995), "Kamu Harcamaları ve Çevre", *Kamu Harcamaları Rehberi (Çev.: D. CANSIZLAR)*, IMF, 1995: 152-158.
- HOEL, Michael (1992), "Carbon Taxes, An International Tax or Harmonized Domestic Taxes?", *European Economic Review* V.36, 92/4: 400-406.
- KARPUZCU, Mehmet (1995), *Çevre Kirletmesi, Ekonomi ve Toplum*, Yeni Türkiye, Çevre Özel Sayısı, 1995: 344-346.
- KOGELS, Han (1995), "Rate Differentials As Instrument For Environmental Policy" *Environmental Taxes and Charges*, 1995: 63-69.
- LODIN, Sven-Olof (1995), "Eco - taxes, Neutrality and Competition" , *Environmental Taxes and Charges*, 1995: 17-20.
- MAJOCCHI, Alberto (1995), "The Rationale Behind Energy Taxation" , *Environmental Taxes and Charges*, 1995: 27-37.
- McMORRAN, Ronald-NELLOR, David, "Tax Policy and Environment: Theory and Practice", *IMF Working Paper*, 1994, No. 106.
- NELLOR, David C.L (1997), "Fiscal and macroeconomic Aspects of Environment Taxes", *Fiscal Policy and Economic Reform*, London, 1997: 93-109.
- NELLOR, David C.L. (1995), "Environmental Taxes", *Tax Policy Handbook*, Washington 1995: 108-112.
- OATES, Wallace E. (1995), "Green Taxes: Can We Protect the Environment and Improve the Tax System at the Same Time?", *Southern Economic Journal*, Volume 61, 1995/4: 915-921.
- OECD (1997), *Environmental Taxes and Green Tax Reform*, 1997: 18.
- ÖNCEL, Türkan (1993), "Çevre Koruma Önlemlerine Genel Bir Bakış" , İ.Ü. İktisat Fakültesi, Maliye Araştırma Merkezi Konferansları. No: 76.
- SMITH, Stephan (1995), "Taxation and the Environment: Theoretical Framework", *Environmental taxes and Charges*, London, 1995: 7-15.
- STIGLITZ E. Joseph (1994), *Kamu Kesimi Ekonomisi (Çev. Ömer Faruk Batirel)*, İstanbul.
- TURHAN, Salih (1993), "Maliye Politikası ve Çevre Kirillliği", *Maliye Araştırma Merkezi Konferansları* 35. Seri, İstanbul.

EKONOMİK GÖSTERGELER DIŞ DÜNYA (MAYIS 2000)

Ülkeler	GSYİH*	Tüketici Fiyatları*	Ücretler Kazançlar*	İşsizlik Oranı (%) (En Son)	Dış Ticaret Dengesi** (Milyar \$) (Son 12 Ay)	Cari İşlem Dengesi** (Milyar \$) (Son 3 Ay)	Faiz Oranları (%)	
							Para Piyasası (Son 3 Aylık)	Kredi
A.B.D.	4.6	3.7	3.7	4.2	-368.6	-338.4	6.06	9.00
Almanya	2.3	1.5	1.5	10.6	67.2	-19.1	-	-
Avustralya	4.3	2.8	3.0	7.4	-9.0	-22.3	6.04	9.00
Avusturya	3.8	2.0	2.0	4.5	-5.3	-4.2	-	-
Belçika	4.5	2.3	3.4	11.3	15.5	11.9	-	-
Danimarka	2.0	3.2	4.1	5.9	4.4	1.4	3.65	6.75
Fransa	3.2	1.5	3.4	11.4	18.1	36.5	-	-
Hollanda	4.6	1.9	2.8	3.6	12.4	22.7	-	-
İngiltere	3.0	2.6	5.5	6.3	-43.1	-20.7	5.50	7.00
İspanya	4.0	2.9	2.4	16.9	-35.1	-12.5	-	-
İsveç	3.4	1.4	3.0	5.4	15.8	5.8	3.75	4.94
İsviçre	3.0	1.3	0.7	3.1	0.7	29.2	2.81	4.88
İtalya	2.1	2.3	2.1	11.7	11.7	11.9	-	-
Japonya	-	-0.5	1.9	4.8	124.1	109.6	0.01	1.38
Kanada	4.7	3.0	1.0	7.9	25.1	-2.9	5.15	7.00
Euro-11	3.1	2.1	2.2	10.3	49.9	21.4	3.90	4.15

Açıklamalar: (b.d.) = Belli Değil. **Kaynak:** The Economist, 6 Mayıs 2000.

(*) Yıllık Yüzde Değişim.

(**) Avustralya, Fransa, İngiltere, Japonya, A.B.D. ve Kanada için İthalat F.O.B., İhracat F.O.B.; Diğerleri için C.I.F./F.O.B.

SİZ DE ABONE OLUN!

«Banka ve Ekonomik Yorumlar Dergisi»ne abone olanlar,
«Banka ve Ekonomik Yorumlar Dergisi»ni önce okuyanlardır.

Adı Soyadı :

Firma Adı :

Adres :

Posta Kodu :Tel: Fax:

- Abone olmak istiyorum.
 Yeniden abone olmak istiyorum.
 Lütfen temsilcinizi gönderin (İstanbul'da oturanlar için).

«BANKA VE EKONOMİK YORUMLAR» Aylık Dergi, 12 sayı için 2000 Yılı Abone Koşulları;

YURT İÇİ

- 6 Aylık: 10.000.000.- TL
 1 Yıllık: 18.000.000.- TL

YURT DIŞI

- 6 Aylık 25 \$
 1 Yıllık: 40 \$

Not: Öğrencilere % 30 indirim yapılmaktadır.

Abone bedeli (.....) TL, aşağıdaki işaretli banka hesabınıza havale edilmiştir.

T. İş Bankası
Cağaloğlu Şubesi
Hesap No: 256319

Akbank T.A.Ş.
Nişanca Şubesi
Hesap No: 10469-5

Yapı Kredi Bankası
Çemberitaş Şubesi
Hesap No: 2269-9

Ziraat Bankası
Beyoğlu Şubesi
Hesap No: 768

T. Ticaret Bankası
Nuruosmaniye Şubesi
Hesap No: 21345

«EKONOMİK VE SOSYAL YAYINLAR A.Ş.» adına, abone bedeline ilişkin, bankaya yatırdığınız mabzunuz (ve öğrenci iseniz, öğrenci kimliğinizin) fotokopisini, yukarıdaki abone formu ile birlikte lütfen, « Banka ve Ekonomik Yorumlar Dergisi; Binbirdirek Mahallesi, Suterazisi Sokak, No. 6 / 2; 34400 Sultanahmet – İSTANBUL » adresine gönderiniz. Ya da şu numaraya Fax geçebilirsiniz: (0 – 212) 518 66 43 • Tel: 518 17 32

Yaşamın tüm keyiflerinde **bir** aradayız.

Potada zaferler Efes Pilsen'le yaşıyor;
kortlarda oyun, set ve maçlar Efes Pilsen'le izleniyor; tiyatrodaki
perdeler Efes Pilsen'le açılıyor;
sinemada gonglar Efes Pilsen'le çalıyor;
bıllardo masalarında klepsler Efes Pilsen'le çekiliyor;
konser salonlarında bis'ler Efes Pilsen'le yapılıyor;
Assos'ta tarih Efes Pilsen'le gün ışığına çıkıyor.
Efes Pilsen'in kültür ve sanata katkıları artarak sürecek,
yaşamın tüm keyiflerinde daima bir arada olacağız.

EFES Pilsen'in kültür ve sanata katkıları artarak sürecek.

RENAULT Kangoo
PAMPA

Bir kapımdan girer,
bir kapımdan çıkar!

Kangoo Pampa'm var, her şeyim var. Konforum, emniyetim, özgürlüğüm var. Beş koltuğum, kimsede olmayan iki sürgülü kapım var. Kangoo Pampa'yla istersem bulvarda gezerim, istersem kıra giderim. İstersem sahile inerim, istersem dağa çıkarım. İstersem evin bütün eşyasını yazlığa taşırım, istemezsem taşımam!

Hidrolik direksiyon, sürücü ve yolcu hava yastığı, sis farları, ABS.
www.renault.com.tr

Kangoo Pampa,
Hayal kapılarınızı açın!

Kangoo Pampa 1.4

Üretici firmamızın, önceden belirtmeden model, renk, teknik özellik, ekipman ve aksesuar değişikliği hakkı saklıdır.

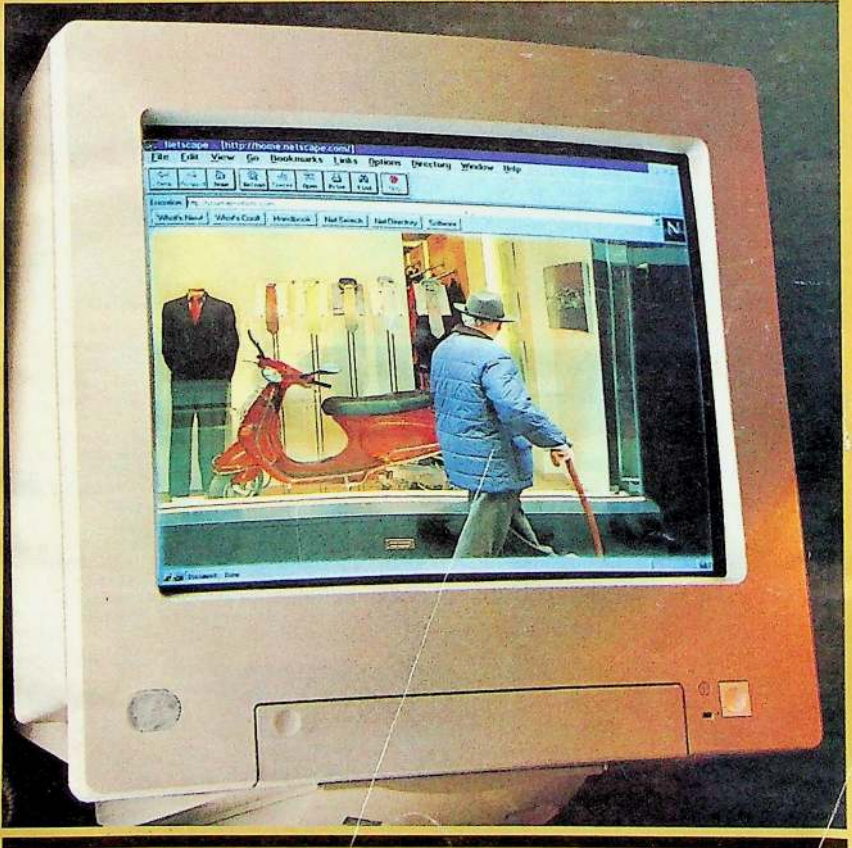
Ayrıntılı bilgi için BİLGİ RENAULT-MALS'ın
(0212) 293 26 26 numaralı telefonunu arayın.

BANKA VE

EKONOMİK 6

YORUMLAR

AYLIK DERGI
YIL : 37
HAZİRAN 2000
•
1.500.000 LİRA

- ELEKTRONİK TİCARETTE ÖDEME ARAÇLARI
- ULUSLARARASI FİNANSAL KRİZLER VE GLOBALLEŞME İLİŞKİSİ
- GÜNÜMÜZE KADAR UYGULAMAYA KONAN KONUT POLİTİKASI ARAÇLARI